

YILDIRIM'IN HUZURUNDA NURETTİN TOPÇU

Editör:
Mustafa Kara

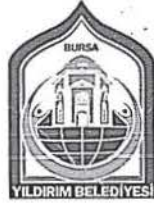
Yıldırım Belediyesi Kültür Yayınları
Biyografi Dizisi: 2

Yıldırım'ın Huzurunda Nurettin Topçu
Editör: Mustafa Kara

ISBN 978-605-83911-5-4
1. Basım Aralık 2017

Görsel Tasarım: Mehmet Temelli

Baskı: Renkvizyon Matbaa-Reklam-Tanıtım Hizmetleri
Anadolu Mah. Karlıdağ Cad. No:32 BURSA
Tel: 0(224) 251 04 14 Fax: 0 (224) 251 04 15
Sertifika No: 31558

YILDIRIM BELEDİYESİ

Ahmet Taner Kısılalı Meydanı No:2 Yıldırım / BURSA
Telefon: 0(224) 444 16 02
web: www.yildirim.bel.tr
e-Posta: info@yildirim.bel.tr

Nurettin Topçu'nun Kitaplarında Tasavvufî Muhteva

Mustafa Kara

Tasavvuf ile mistisizmin bazı farklı yönlerine işaret etmek için birincisinin müntesiplerine derviş ikincisinin temsilcilerine ise daha çok mistik adı verilmektedir.

1909 yılında İstanbul'da doğan 1975'de aynı şehirde vefat eden, Topçu için dostları iki kelimeyi de kullanmışlardır. Mehmet Kaplan onu "çağdaş bir mistik" şeklinde takdim ederken, Ali Nihad Tarlan ona "arif derviş" ünvanını vermiştir.

Gerçekten derviş Nurettin'in dervişliği Fransa'da doktora çalışması yaptığı yıllarda başlamıştır. Gördüğü felsefe-psikoloji tahsili ve görüştüğü insanlar, onun mizacında örtülü olarak mevcut olan derviş meşrepliğini yavaş yavaş ortaya çıkarmıştır.¹

Bağlandığı ilk şahıs olan Maurice Blondel'dir. Hareket (action) felsefesinin kurucusu kabul edilen bu mistik filozof şöyle diyordu: "Din esas itibarıyla mistiktir." O ilâhî varlığa duyularla ve akılla ulaşamayacağını ancak kalp ve irade yoluyla ulaşabileceğini kabul ediyordu. (Bergson, 53)

... Bu hale ulaşmak isteyen ruh günahlardan temizleniyor, kendinden geçiyor, dünya cemiyetlerini ve fena libasını terk ediyor. Bütün bunlara temizlenme (purification) deniliyor. Böylece kalp benliğinden boşaldıktan sonra Allah'a ait bir şey oluyor ve iki aşk o zaman birleşiyorlar. (Bergson, 55)

Tanıştığı ikinci mistik, filozof Henri Bergson'dur (öl. 1940). Dinleri statik ve dinamik olarak ikiye ayıran Bergson, birinciyi sitenin dini, cemiyetin dini ve kapalı olarak açıklarken ikincisi için şöyle düşünmektedir: "Bu insanlığın dinidir, açık dindir. Dinamik din mistisizm esasına dayanır. Gerçek mistisizm müstesna bir hal ve az bulunan bir cevherdir. Ona göre Yunan'da ve Hind'de tam bir mistisizm görülemez. Çünkü tam bir mistisizm, hareket, yaratıcılık ve aşktır. Bu

¹ Bu makalenin kısa şekli *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri* isimli eserimizde de vardır.

Göster o kılkat-i güzîn;
 Olur üfukî fık k hazîn.
 Sâ-i vefatî'nî anîn
 Uğ melek-i göya-celîn
 Çıktı figan edip dedi:
 "Gitti dişiğ Nure-i Din"

1978
 3
 1975

گوهری ادخلقت کرین
 اولدی افق پیک طرب
 سال وفاتی آنک
 ادیج ملک ضایع
 حقیقی فغانه ایدین دیری!
 "گیتی درینغ ندر دین"

1978
 4
 1975

Ali Nihat Tarlan'ın
 elyazısı. Dostu'nun
 vefatına düşürdüğü
 tarih eski ve yeni
 harflerle.

ise Hıristiyan ve İslâm dinine has bir durumdur".

Filozof devam ediyor: "Mistisizmin gayesi aşk içinde kâinatta birlik (*unite cosmique*) yaratmaktır. Ancak mistik temas sayesinde Allah'la birleşen insan iradesi insanlar arasında evrensel aşkı yaratmaya kabiliyetlidir" (*Bergson*, 103-109).

Henri Bergson felsefe-mistisizm ilişkileri konusunda ise şunları söylüyor: "Sırtını ilme dayayan felsefî sezginin derinleştirilmesi mistik sezgi sayesinde kabil olmaktadır. Mistikler, üzerinde başka insanların yürüyebileceği yolu açtılar. Bu hareketiyle filozofa, hayatın nereden geldiğini ve nereye gittiğini yine onlar gösterdiler" (*Bergson*, 110).

Bu iki Batılıya bir de ilim adamı Louis Massignon ilâve olunca üçlü sacayağı tamamlanmıştır. Topçu'nun mistik muhtevadan İslâm tasavvufuna yönelmesinde bu üçüncü şahsın büyük hissesi olsa gerektir. Topçu kendisine Türkçe öğretirken fikir ve tespitlerinden istifade etmiştir. Tasavvufî düşünce özellikle Hallac-ı Mansur ile ilgili çok geniş araştırmaların sahibi olan Massignon şöyle diyordu: "İslâm mistisizmi hem kaynağında hem de ilerleme çağında mütemadiyen ezber okunan, üzerinde derin derin düşünülen ve tatbik edilen Kur'ân-ı Kerim'den doğmuştur". "İnsan ruhu ile kendi yaratıcısı arasında sözkonusu olan birleşme Kur'ân'ın ruhuna yabancı değildir" (*Mevlâna*, 23). "İslâm mistisizminin Hıristiyan ve Hind mistisizminin kopyası olduğu tezini L. Massignon reddetti" (*Bergson*, 56-58). O'na göre kaynak Kur'an'dır.

Topçu birtakım felsefî şüphelerle Türkiye'ye döndükten sonra (1934) "Kur'an'dan kaynaklanan" bu düşünce sistemini yakından tanımak istedi. Kader onun karşısına mürşit olarak Hasib Efendi ve Abdülaziz Bekkine'yi çıkardı. İlim

adamı olarak da Celâl Hoca ile tanışınca sacayağı yine tamamlanmış oldu. Gençlik yıllarında cuma günleri Karagümrük Rifaî dergâhındaki sohbetlere katılan Celâl Hoca'nın hatıralarından onun fena fi'r-resul halini tam olarak yaşayan bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

Özellikle Abdülaziz Efendi ile olan ve bazen sabahlara kadar süren sohbetler yoluyla Topçu'nun içindeki istifhamlar yok olmuş, bunların yerine gönül dünyasının doyumu olmayan uçsuz bucaksız mevhibeleri geçmiştir. O günlerden itibaren insan-eşya-hakikat konuları, ilim, felsefe, hikmet meseleleri, hürmet, merhamet, hizmet mertebeleri, nihayet ızdırıp, aşk ve vuslat neşveleri bütün açıklığı ile duyulur ve yaşanır hale gelmiştir.

Topçu dervişlere has olan tecrübe ve marifeti bizzat duymuş ve yaşamış olmasına rağmen, gönül âleminin cazibe ve çekiciliğine kapılarak hiçbir zaman hayattan kaçmamış, aksine ömrünün sonuna kadar bu meşrep ve neşveyi diğer insanlara aktarmanın yollarını aramıştır.

Şöhret ve alkış afetini ayaklarının altına alarak, ruh dünyasının derinlikleri kadar sosyal hayattaki sefaletleri de kendine dert edinmiş, bunların halli için gayret göstermiştir. Bundan başka o, tasavvufî düşüncüyü müstakil bir sistem olarak değil, onu iktisattan sanata, tarihten felsefeye, psikolojiden sosyolojiye, dinden marifete kadar uzanan geniş bir saha içinde ele almıştır. Loncalar kadar Dede Efendi'ye, Malazgirt kadar Mevlâna'ya, hizmet kadar çileye, vecd kadar mektebe ağırlık vermiştir. Kısaca o tasavvufî düşüncüyü klasik terimlerle nakletmenin ötesinde ona çağdaş izahlar getirmiş, yeni mesuliyetler ve yeni hedefler göstermiştir.

Bu incelemede eserlerinden hareketle 10 temel ıstılah çerçevesinde onun tasavvufî düşünce ve meşrebine açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Bu ıstılahlar şunlardır:

1. Tasavvuf
2. Mürşit
3. Çile ve ızdırıp
4. Silsile
5. Tarikat
6. Melâmet
7. Ahlâk

Hasib Efendi.

8. Aşk
9. Vahdet
10. Kurtuluş

1. Tasavvuf

Tasavvufu, bir kalp terbiyesi ve aşk psikolojisi olarak ele alan Topçu: "İslâm dini, mistisizmin hayat kaynağını bağrında yaşatmaktadır. İslâm tasavvufu, Kur'an'dan kalb ilmini çıkaran felsefedir" (*Maarif*, 126) dedikten sonra şöyle devam ediyor:

"Tasavvuf, İslâm'ın ahlâkî özünü mistik tecrübenin konusu yapan derin bir felsefi yaşayıştır" (*Yarın*, 80). Mutasavvıfları bu ahlâkî tecrübeyi nefsinde gerçekleştiren kişiler olarak gören yazar, "Tasavvuf nedir" sorusuna şöyle cevap vermektedir:

Hakikatte o, insan ilmidir. Âlemden sıyrılarak kendi ruhuna çevrilen insanın içsel hayat denemesi ve Allah yolundaki atletizmidir. Tasavvuf insan hakikatlarının kapısıdır. Kur'an'ı anlayan ve gerçek imanın yolu olarak onu bizzat yaşayanlar mutasavvıflardır. İslâm'ın uyanış çağı, bilhassa makinenin insan ruhunu boğduğu asrımızda, eşyadan ve maddeden ruha yani insana dönüşün sırrını sunacak olan tasavvufun ahlâk dünyamızda zaferi ile açılacaktır. Bugün İslâm cemaatında yalnız cemaat halinde olmanın gücü ve sönük neşvesi kalmıştır. Bu gücü istismar edenler hayâsızlığı tam bir seferberlik bayrağı halinde yükselterek, doymadan hırs ve menfaatlarını aşırı bir iştihâ ile tanırlaştıran zenginlerin, haksız ve zâlim saadetlerini devam ettirmek için, bir yandan İslâm maskesini kullanırlarken öbür taraftan masona da, zâlîme de, şerîre ve mürâîye de el uzattıkları devirdir. Bu devri kapatmakla başlayacak olan İslâm'ın uyanış çağı peygamberler devrinin ahlâk ve imanıla dünya ilim ve felsefesinin ulaşabildiği zirvelerde tasavvufun bayrağı altından ilân edilecektir. (*İnsan*, 27-28)

Ona göre Hz. Muhammed'in samimi tarikatının adı tasavvuftur (*Maarif*, 90). Ve tasavvuf, esaslarını Kur'an'da bulduğu bir insan felsefesini ele almıştır (*Yarın*, 73).

Dini bir irşat mesleği olarak ele alan ve gerçek din adamı olarak mutasavvıfları gören, irşatı ise "Allah'a götüren yolu aydınlatmaktadır" şeklinde tarif eden (*Maarif*, 124) Topçu, Anadolu romantizminin temel ruhunun da tasavvufta barındığı kanaatindedir (*Maarif*, 69).

Mistik hayat, dinin kaynağıdır. Çokluktan birliğe kavuşma ve ruhun Allah'la birleşmesi dediğimiz dine ulaştırıcı deneme, mistik denemedir. Peygamberin vahyi, bir mistik olaydır. Miraç olayında en yüksek mertebesini bu-

lan mistik birleşme, dinin hem temelinde, hem de en yukarı ucunda bulunur. Dinin ibadet şekilleri, kendi mistikliğinden çıkmış ve hafifletilerek herkesin yapabileceği hale konulmuş hareket şekilleridir. İslâm'da namaz ve oruç, mistiğin çile doldurma hareketleriyle aynı mahiyettedirler ve gayeleri de aynıdır, onlar da mümini Allah'ın huzuruna yükseltmeye hazırlarlar. Zaten, din ibadetleriyle mistiklerin çile dolduruculuğu arasında aynı gayeye çevrilmiş olarak, aynı karakteri taşıyan ortalayıcı ibadetler de sürekli dualardır. Ruhun Allah'la birleşmesi, bir dinî şahsiyet değiştirmenin mükâfatıdır.

Velilerle peygamberler büyük mistiklerdir. Mistikler vicdan âleminin inkılapçılarıdır. Onlar, ahlâk hayatının insanüstü varlıklarıdır. İnce bir tahlilden geçirildiği takdirde, Kur'ân'ın birçok âyetleri, derin bir mistik vahyin sırlarını bize vermektedir. Hz. Muhammed'in kendisi de samimi ve sürekli bir çile doldurucu hayatı geçiren, 'Allah'ının tutkun bir âşığı' idi. Hallac-ı Mansur'un bize tanıttığı mistik çalışmalarla ruh bir kere beden zevklerinden sıyrıldı mı, insan Allah'lığa yaklaşır. Artık Allah'ın emri ile yapılandan başka bir şey istemez. O andan itibaren onun her hareketi, Allah'ın hareketidir ve onun her emri Allah'ın emridir. Mistikliğin gayesi olan bu hikmete, Allah ile ruhun birbirlerini tanıdıkları müşterek bir aşk hamlesi içerisinde ulaşılır.

İslâm'ın mistisizminden ibaret olan tasavvuf, Müslüman dünyasına enginlikle yayılmıştır. Bu doktrin asırlarca Müslüman cemiyetine kudretini verdi ve birliğini sağladı. O sade nazari bir ilimden veya derin düşünüşden ibaret kalmadı, belki bir adetler sistemi halini aldı ve halkın hayatına nüfuz etti. İnsanın pratik hayatı için lâzım olan hareket kaideleriyle formüllerini verdi. Bu sistemin getirdiği adalet ideali Anadolu halkı içerisinde, hatta cemiyetin aşağı sınıfları arasında, bu milletin kudretini içinden kemirenlerin düşmanlığı karşısında onu asırlarca muhafaza edebildi. Tasavvufun gelenekleri ve onun birleştirici kuvveti, Anadolu tarihinin yorulmak ve yıkılmak bilmez sürekliliğinin sebebi olmuştur. Devirlerinin mistiklerini aşk ve irade ile takip eden ilk Müslüman müminleri, bir olan Allah'ın adıyla yalnız sınırlarda değil, aynı zamanda kendi kalblerinin derinliğinde mukaddes cihad ilan ederek çarpışmışlar ve ızdırap çekmişlerdi (İrade, 76-78). Onun eserlerinde Allah'a doğru gitmek, Onun yolunda yürümek gibi ifadelerle sık sık rastlanır. Bu seyr u sülûktan başka bir şey değildir:

(...) İnsana yalnız dinin sağlayabildiği bu ruh kuvveti içimizden bizi Allah'a doğru götüren enerjinin kaynağıdır. Tasavvuf ehlini, bu ruh dünyasının atleti yapan bu kuvvetle yürüyüş gerçek dinin yolunda yürüyüşüdür. (Maarif, 120)

Tasavvufta, İslâm'ın "düşünen insan" idealinin akla hayret verici derinlik kazandığını (*İnsan*, 31) ifade ettikten sonra şöyle devam ediyor: "Denebilir ki dinin, ruhun selâmetini gerçekleştirmekten ibaret olan gayesi, yapıcı insan tipini düşünen insana yükseltmek sayesinde kabil olmaktadır. Dinin bütün dünyası ruh dünyasıdır. İslâm'ın bütün hareketlerimizi ve bütün dünya işlerimizi düzenlemiş

olması dünyaya ait emellerimizde bize daha iyi başarı sağlamak için değildir. Ticarette daha iyi tüccar, siyasette daha mahir diplomat olmamız için değildir. Belki dünya işlerimizi ruhun selâmetini hiç engellemeyecek tarzda düzenlemek içindir. Ticaret ve siyasette kazanç ve muvaffakiyet hırslarımıza gem vurmak için"dir. Dinin konusu ruhtur, beden ise ruha yüküdür" (*İnsan*, 31). "Milliyetçiliğin temel taşı Allah'a doğru yücelmektir" (*Mevlâna*, 6). "Ruhun da bir gayesi vardır o da Allah'a doğru yolculuktur" (*Varolmak*, 32).

Tasavvufa ilgili olarak onun eserlerinde, üzerinde durulan bir başka konu da zahir uleması, şekilci ve kaidecilerin tasavvufa karşı tavırları ile zaman içinde tasavvufi düşüncenin de çöktüğü ve çürüdüğü konusudur. Dini dünya saltanatı olmaktan kurtarıp en sevimli ilahî saltanat halinde yaşatan mutasavvıflar da bu şaşkınlık içinde hem çiğnendiler hem de içlerine karışan sahtekârlar tarafından bulandırıldılar (*Maarif*, 124).

Dış düşmanların yanı sıra, içteki sahtekâr kaideciler ruhunu zehirletmek suretiyle İslâm'ı içinden yıktılar. Bunlar tasavvuf ehlinin karşısına dikilen bir türlü kana doymayan, saltanat arabalarında sırmalı esvaplara bürünmüş tey-lasanlı saray soytarıları idi. Ulema denilen bu karakablı kitap taşıyan dalkavuklar grubuna dayanan halifeler İmam Azam ile Hallac-ı Mansur insafsız katilleri oldular" (*Hareket*, 1971. S. 61-62) İslâm'ın gerçek ruhunu yaşatan mutasavvıfların karşısına her devirde, cennet ticaretiyle geçinen kaideci ruhsuzlar dikildi. İslâm'ın bin yıllık tarihi tarikat-şeriat mücadelesiyle geçti. (*İnsan*, 32)

Geçen asırlarda, madde ile ruhun din dünyasında mücadelesi demek olan şeriat-tarikat mücadelesi, sonunda gerçek tarikat ehlinin az olmasıyla madde cephesinin kâhîr zaferini doğurdu. Dıştan görünüşüyle İslâmî hayatın kuvvet kazandığı bir tarihi anı andıran zamanımız, iç yüzünden dinin madde dünyasına aktarıldığı ve İslâm ruhunun sihri inançlar ve hareketlerle perişan edildiği bir devirdir. Cemaatin dinî hayatında Allah'a götüren aşk ile, teslimiyetten bir damla bile gözüküyor. (*İnsan*, 33-34)

Dinin gerçeği olan tasavvuf yani ruh denemesi, ahiret metayı satıp dünya saadeti kazanan sahtekârlar tarafından itham edildi. (*Yarın*, 117)

Felsefî düşüncede Yunus ve Mevlâna gibi mutasavvıfların örnek alınması gereğine işaret eden (*Yarın*, 117) Topçu, bin yıllık tarihin geleneğini folklor, edebiyat, güzel sanatlar, İslâm ahlâkı, tasavvuf ve tarikatların felsefesiyle bir potada yoğurulmasını davanın esası olarak görmüştür (*Kültür*, 7-8).

O, tasavvuf kültürünün orta ve yüksek öğretimde durumu hakkında da teklifler ileri sürmüştür. Din eğitimi veren okulların derslerinin üçte birinin felsefe, tasavvuf, psikoloji, kelâm, sosyoloji, din psikolojisi gibi derslerden meydana gelmesini teklif eden Topçu, İlâhiyat Fakültesinde ise tasavvufu da içine alan felsefî kültürün hâkim rol oynaması gerektiği fikrindedir (*Maarif*, 127).

Topçu ailesinin mezarlarını ziyaret eden Hoca'nın gönül dostları.

2. Mürşid

"Allah'a doğru götüren büyük ruhlar" (*Esaslar*, 249) olarak nitelediği mürşidlerin yetişmesi hakkında şöyle düşünüyor: "Dahiler daima bir büyük örnekle başlayarak kendi şahsiyetlerini bulabilmişlerdir. Halbuki topluluğu taklid eden yine topluluğun içinde bitiriyor. Toplumda fertçiliğe geçemiyor. Mevlâna'yı bir Şems-i Tebrizi yetiştirdi. Bütün Konya'dan ve bütün mescidlerle minarelerden bir Mevlâna'yı çıkarmak mümkün değildir" (*Esaslar*, 254).

"Gerçek dinî önder, hem hakikatın telkinini yapar hem de bu işte belli bir noktaya kadar götürdükten sonra, gayeye ulaşma gücünü telkin yaptığı kişinin kendi içsel denemesine terk eder" (*Maarif*, 122-123). Gerçek din adamının "bağru başlu gözü yaşlı" ahlâk kahramanı olduğunu söyleyen Topçu (*İnsan*, 38, 52). "Gençler bu neşvelerin sahibi olan mürşitlerin arkasında kabileler halinde koşarlarken gençliklerine gerçekten doyarlar" (*Kültür*, 59) demektedir.

"İslâm'ın ideali insan idealidir, insan, ideali ile kalb tekniğine muhtaçtır" tezini savunan Topçu, psikopat (*Yarın*, 40-41) şarlatan mürâî (*İnsan*, 37) istismarcı (*Esaslar*, 122) şeyhlere de sık sık çatar ona göre tekkelerin kapanmasına da bunlar sebep olmuştur. "Elli yıl önce kötü ruhların birer rezalet yeri haline koyduğu tekkeler kapatılmıştı. Sonunda buna tepki olarak kadın-erkek yığın yığın kabileler, her semtte bir tekke taslağı kurdular" (*Hareket*, Kasım 1973, s. 95).

Ona göre durmadan Allah diyen değil iradesini Allah ile birleştirmiş,

O'nunkini kendininki yapmış olan sūfidir (*Kültür*, 87). İnsanı birçok şey doğruya sevk edebilir, fakat bunların en sıhhatlisi insanın irşatıdır. Mürşit en ileri rahmet kapısıdır (*Hareket*, Ağustos, 1972, s. 80).

Şu da bilinmelidir ki ferd olan büyük ruh, ahlâki feyzini toptan cemiyete vermiyor, yine onu almasını bilen ferdlere veriyor. Ancak ferdlerin sabırlı çalışmalarıyla ahlâk bahçesinin çiçekleri birer birer açılıyor ve güzelleşiyor. Hiçbir devirde, bir cemiyetin toptan temizlendiği görülmemiştir. Tekkelerin temiz olduğu ve henüz kalpazanların eline geçmediği devirde tasavvuf halka gerekli dini terbiyeyi veriyordu. Gayesi kalbi, kibir, kin, haset, yalan, riya, dedikodu ve çeşitli bayağı hırslardan temizleyerek, ona hayır, Hakk'a ve Hakk'ın kullarına hizmet ihtirası, menfaatlerden arınma merhamet ve adalet sevgisi derece derece aşk halinde varlıklara hürmet duyguları doldurmak olan bu terbiyenin eserleriyle Peygamber ve Ashab devrinin ve Müslüman Anadolu tarihinin sayısız olaylar halinde abideleri dopdoludur. (*Maarif*, 117)

3. Çile ve İzdırap

"Tasavvuf ehlinin tuttuğu riyazet yolu gerçek bir atletizmdir" diyen Topçu, (*Mevlâna*, 24) şöyle devam ediyor:

Din ve ahlâk hareketleri hep ızdırabın getirdiği hayranlık havasında doğmuştur. İlk Hristiyanlar esirler arasından çıktığı gibi İslâm'ın doğuşunda da muzdariplerle çile çekenlerin büyük rolü olmuştu. Allah'ın sesini acı çeken yürekler duyuyor. Bu mânada olarak merhum Abdülaziz Bekkine "Allah'a yalvarırken Ya Rabbi beni sana kavuşturacak amel nasib et demeyin, dayanamazsınız" demişti. (*İnsan*, 53)

Tasavvuf hayatının bütün bir ömür süren çileciliği, hakikat yolunda aşkın cihadi olduğu gibi her fikrin bir çilesi vardır. Hiçbir şeyin ızdırabını çekmedikçe hakkıyla anlaşılmayışı bundandır. İçimizde en kuvvetli insan en fazla ızdırabı götürebilen insandır, hem de sabırla cesaretle, acıdan kaçmak istemiyecek. (*Hareket*, 1971, s. 67)

Ona göre ızdırap, harfsiz sözsüz sessiz konuşabilen kalbin dilidir. Onun diliyle canlılarla cansız varlıklarla, mazi ve mekân ile sonsuzlukla konuşabilenler vardır. Ve onun belagati bizim zâhir dilimizi sonsuz bir şekilde geçmektedir. İzdırap kabul olunan içsel dualarımızın dilidir. Bütün gerçek ibadetlerin uslubudur. İnsanı insan yapan, kahramanca karşılanmış ızdıraplardır. İzdırap, insanı yaratıkların son halkasında ilahî varlığın eşiğine ulaştırarak, belki bir gün bu kapıyı da açtıracak olan tek kapıdır.

Topçu'nun konu ile ilgili düşüncelerini dinleyelim:

İzdırap, hayatımızda en umumî hadisedir, insan kendinde iradenin varlığını hissettiği anda, bilinmez bir varlığın ızdırabını da hissediyor gibidir. Denebilir ki, istemek ızdırap çekmektir. Kâinata ilk olan kuvvet, insanda ızdırap halinde gözüküyor. Bizde bir ruhun varlığını tanıtan suur, ızdırabın halesi ile

kuşatılmış bulunuyor. Önce ızdırap çektiğimizi hissediyor, sonra düşünüyö-
ruz ve düşünceye dışımızda bir konu arıyoruz, bizi oyalasın ve içteki mutlak
acıyı unuttursun diye. Eşyaya bağlanınca bir an için ızdırabımızı unutuyoruz.
Bu bağıllık hazlarla bezendiği nisbette acıdan uzaklaşıyoruz. Bütün kendi
dışımıza çıktığımız zaman "mesuduz!" diyoruz. Ancak bu bir anlık kendimiz-
den kurtuluş, gerçek kurtuluş olmuyor. Eğer o sürekli olursa insanlığımızdan
çıkıp basamak, basamak, hayvanın hatta bitkinin hayatına yaklaşıyoruz. Gü-
nün birinde bu bölgede yaşanan bir başarısızlık bizi derhal kendimize iade
ediyor ve şifa bulmaz ızdırabın kucağına fırlatıyor. Neticede kendimizden
kaçma bizi kurtaramıyor. İcabediyor ki, kendimizden çıkıp mutlakın kucağına
sığınalım. Halbuki o mutlak kendimizde, kendi içimizdedir. Kurtuluş, eşyadan
gelip de bizi oyalayan bir oyuncak halinde servetten, devletten ikbâlden,
ilimden, zevkten ve bol yaşamak iradesinden doğunca gerçek ve doyurucu
olmuyor. Aynı zamanda akıbetli olan böyle oyuncakla oyalanma hazları,
duyuları bir zaman için oyalıyabiliyor. Sadece birer maskeden ibaret olan bu
doyumların arkasında hepsinin ve hayatın gayesizliği pusu kurmuştur. Yok-
luğun içimizdeki dehşetini bir türlü ortadan kaldıramayan bu doyumlar, in-
sanı mütemediyen bölüyor ve küçültüyorlar. Kalb daralıyor, yaratıcılığın
kaynakları kuruyor ve insan bunların en kuvvetlisini yaşadıkdan sonra batan
bir geminin enkazına yapışarak, bir parçayı elinden kaçırınca öbürüne yapı-
şan, denizlerde çırpınan zavallının haline geliyor. ızdırap ruhu bu sefaletin-
den kurtarıcı eldir. İnsan dünyada birçok şeyleri istiyor. Lâkin, bütün bu iste-
diklerinin birleşerek gösterdikleri ortak gayeyi aradığı zaman boşlukta kalı-
yor. Onu gerçek gayesine götürecek dostu bulmak için, mutlaka bir ızdırabı
seçmesi gerekiyor.

Birçokları, kendilerine ilahî lütuf olan ızdırabı değerlendirmeyip varlıkla-
rından iterek, kendisine el uzattıkları fani hazlarla zehirlendiler. Geçici tat-
minler onları boğdu yine de onlar kendi katillerini kendilerinde arayacak
yerde, dışarıda aradılar. Mutlaktan ve sonsuzluktan yüz çevirmek için cemi-
yetin süsleyerek insanlar arasında yaşattığı izafî ve itibarî değerlere bağlan-
dılar. Bu yüzden hayatları, içten zehirlenmeyi andıran sürekli ve içsel bir vic-
dan azabından ileri gitmedi. En sevdiği hasretine kavuşunca, onunla sarılıp
kucaklaşır gibi ızdıraplarına sarınarak onu kutsallaştırabilenler, ebedî hayat-
larına dünyada iken başlamış olanlardır. Bu yolda yürüyenlerden Yunus din
velisi, Fuzulî aşkın kahramanı, Namık Kemal ve Mehmet Akif millet velisi ol-
dular. ızdıraptan kaçarak hayatının her halinde hazzı kaçmak isteyen halk
bile onlara hayrandır. Çünkü farkında olsun olmasın, insanın asıl mayası ızdı-
raptır. ızdırap, telkinini mutlaka damarlarımıza aktaran ahlâk hocamızdır.
Gerçekte insan ruhunu en fazla katılaştıran ve zehirleyen hırslarla hasetlerin
harabettikleri kalbi, ızdıraptan başka ne tedavi edebilir? Geçirilen bir hayatın
paylaşılmış acılarına dayanmayan dostluk, çürük ve temelsiz olduğu gibi, ız-
dırapsız yapılan dua şarlatanlıktır".

Izdırıp, insanda kalbin varlığına ilk alâmettir ve onun dost gibi karşılanması kalbin şaheseridir. Her şeyi kaybetmeden büyük kazancı arayan kalb, böylelikle, büyük muradına ermiş oluyor. Zira "sevilen kaybedildiği zaman ruh göklere yükselir". Izdırabın bizdeki bütün yabancıları fedaya kabiliyetli kudreti, insanı insanların üstüne yükseltiyor. Her çeşit fedakârlık onca bağışlayıcı bir gülümseyişten fazla birşey değildir. Hem de bu en büyük cesarettir. Denizlerin ortasında kaldığı halde, altındaki tekneyi ve kürekleri de kime olursa olsun hemen bağışlamakta tereddüt etmeyen insanın fedâkarlığı, gerçekte aklın kabul etmeyeceği bir cesarettir. Lakin o, ızdırabın en ufak sadakasıdır. Izdırıp kendi sahibinin sevgilisidir. Onun uğrunda sebebini bilmeseyse bile, her şeyi feda etmemek elinde değildir. Izdırıp, insanın en çok sevdiği varlıktır. İnsan, ızdırıpla sevdiklerinin hepsinden ziyade, ızdırabı seviyor. On-
dan koparak ayrıldığı zaman varlığımızdan bir parçanın koptuğunu duyuyoruz. Öyle ki, onun yerini başka hiçbir şey dolduramıyor. (*Hareket*, 1971. S. 4)

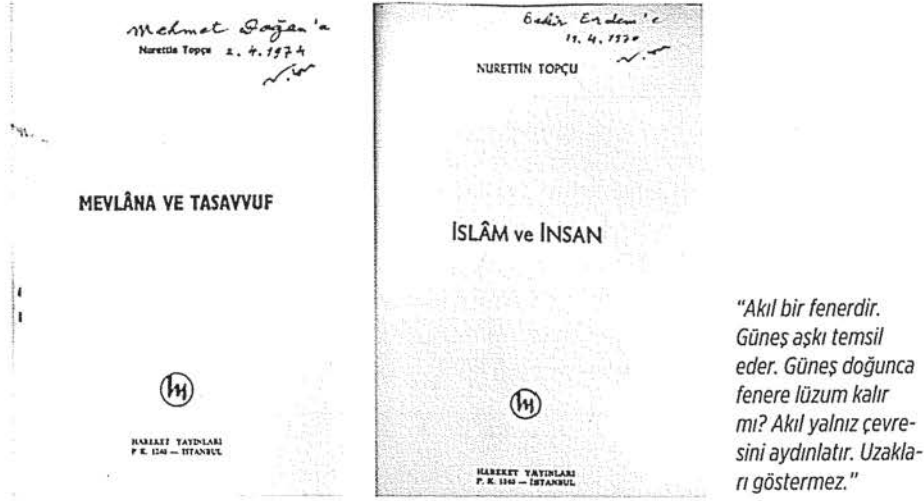
Ruhun kuvvet kazanmasında onu yetiştirici olan üstad, ızdıraptır. Çekilen acılar ağırlaştıkça, çile dayanılmaz hale geldikçe, ruh kuvvetini yaşatan kılıç keskinleşir. Izdırab, ruhun hocası, hem de bilek taşıdır. Dövülmeden keskinleşen kılıç tasavvur edilmediği gibi, ızdırabsız olgunlaşan ruhu düşünmek de öylesine saçmadır. Varlıklı büyüyen zengin çocuğunda kuvvetli ruh aranmayacağı gibi, bütün tatminlerle, murada ermişliklerle Hakka eren insan da düşünülmez. Beden zenginleştikçe ruh yoksunlaşır. Büyük ruhların hiçbiri dünyadaki saadetleri ile övünmediler. Hepsinin ruhunun derinliğinde şu terennüm duyuluyor!

"Bulmuşum yanmakta bir hâl, başka hâli neyerim!"

Bu içsel terennüm, acının sonuna kadar gidenlerin orada kaderlerini kahrmanca karşılayışlarıdır, ızdırabı alkışlamalarıdır. Şikâyet, saadet dilencisi halkın hâlidir; kaderin Allah tertibi olduğunu anlamayan gafillerin şaşkınlığıdır; bedenine çok bağlı ölü ruhların ürpermesidir. Halbuki İbrahim Halilullah'ın ikbalde gözü yok; Nesimî'nin deri parçasına ihtirası yok; Hallac'ın bir bedene ihtiyacı yok. Her inanma hareketinde sevilen bir ızdırıp saklıdır. Izdırıp aşkın şahididir, çile ve ızdırıp ile aşk arasında nasıl bir münasebet vardır?

Topçu bu soruya şöyle cevap veriyor:

İnsanlığın iradesi ızdırabın eseridir, dedik. Izdırıp bizi kâinatta ufak bir parça olmaktan çıkarak kâinatın bütünü haline koyuyor: Buna aşk, diyoruz. Izdırabımız aşkın eseri değil, aşk sonsuz ızdırabımızın çocuğudur; onun kendine bir mevzu bulmasıdır; varlıklardan birine bağlanarak kendindeki aşkın denize bir sükûn, muvakkat bir istirahat aramasıdır. Filozof Paliard'ın dediği gibi, 'zenginliğin ve şöhretin âşıkları vardır, ilmin âşıkları, güzelliğin âşıkları vardır, bir de aşkın âşıkları vardır. Ve hepsinde gördüğümüz, onları pençe-

"Akıl bir fenerdir.
Güneş aşkı temsil
eder. Güneş doğunca
fenere lüzum kalır
mı? Akıl yalnız çevre-
sini aydınlatır. Uzakla-
rı göstermez."

sinde tutan mütehakim hayallerinden başka her şeye karşı bir kayıtsızlık, bir anlayışsızlık, bir asabiyet'. Aşk içinde ızdırabımızın bağlandığı varlıklar birer birer kutsallık kazanırlar. İradesi, ızdırabı olmayan insanın gözünde birer tahlil ile hiçe indirilebilen varlıklar aşk içinde mukaddesada yol olurlar ve kalbimizi çırpınarak secdeye vardığı büyük huzura çıkarırlar. Fikir ve zekanın metodları ile, ilim yoluyla aklın kabul etmediği nice mukaddesat aşk yolunda kalb için kâbe oldular. Aşkın ifadesi olan secde, sığınmak demektir ve aşk insanın bütün irade kuvvetleriyle kendinden başkasına sığınmasıdır. Aşkıımızın bir sonu, bir bittiği merhale bulunmadığı için onu arayan ızdırabımız da nihayetsizdir. En büyük ilme ulaşamamanın, en azametli varlığa sahip olamamanın ızdırabını çekiyoruz. Daha çok sevmeyişimizin, hatta dilediğimiz kadar acı çekmemiş olduğumuzun ızdırabını çekiyoruz. Dilek, ızdırabla hamleler yaparak, daha büyük ızdırap için aşk duraklarında mest olup dinlenmek suretiyle, bir sonsuzluğa, Allah'a doğru ilerliyor. (İrade, 27-28)

4. Silsile

Tasavvufî hayatın önemli bir unsuru da silsileler yani müridler zinciridir. Bu zincirin halkaları intisab edilen şeyhten başlar. Hz. Peygamber'e hatta Allah'a kadar ulaşır. Topçu'nun eserlerinde böyle bir silsile söz konusu edilmemiştir. Bu başlık altında onun tarih içinde çok sevdiği, fikir, tavır ve davranışlarına önem verdiği şahıslarla ilgili kanaatleri sıralanacaktır. Bu şahısların hepsi mutasavvıf olmadığı gibi hepsi Doğu'dan da değildir. Silsile bazen Gandhi, Hallac, Saint Piyer ile kurulur Zola, Beethoven, Yunus ve Mevlâna ile devam eder. Âkif, Mevlâna, Sokrat, Hallac dörtlüsüyle sona erer.

Bazen de Mesnevî, Süleymaniye ve Yavuz şekline bürünür (Varolmak, 44, 45,

671, 71, 73). Silsile bazen Yunus, Âkif, Akşemsettin ve Zenbilli'den oluşur. Bazen Cezanne, Van Gogh, Beethoven ve Mevlâna'yı içine alır (*Kültür*, 59, 60). Onun eserinde Pascal, Saint Augustin, Goethe gibi Batılılar sık sık görüldüğü halde Uzak Doğu mistisizmi ile ilgili isim ve ıstıhlara pek rastlanmaz. Hayranı olduğu büyük mutasavvıflar Orta Asya ve Anadolu tasavvuf tarihi içinde yer alan mutasavvıflardır. Bunun tek istisnası Hallac'tır, denilebilir. Bunun da sebebi, herhalde ömrünü Hallac ile ilgili çalışmalara vakfeden Massignon ile olan dostluğudur. Bunun dışında bir Bistamî, bir Cüneyd, bir Muhasibî, eserlerinde söz konusu edilmez. Vahdet-i vücûd ve Mevlâna hayranı olduğu halde, İbn Arabî'nin (meşrep farklılığından olsa gerek) adına da pek rastlanmaz. Ama eserlerinde bir Türk sûfisi ve tefsirci olarak Necmeddin Kübra'yı bulabilirsiniz (*Ahlâk*, 90).

Topçu'nun eserlerinde, sık sık bir araya gelen peygamberlerden başka diğer veli, idareci ve sanatkarlar da şunlardır:

Hacı Bayram-ı Veli, İbrahim Hakki, Ahmet Yesevî, Sadî, Dede Efendi, Şems-i Tebrizî, Hz. Ömer, İbn Kemal, Orhan Gazi, Yıldırım, Alpaslan, Kılıçaslan, Sokrat, Mikelanj, Dante, Hugo.

Asıl ahlâk kahramanı olanlar peygamberler ve velilerdir. Bir de bunları takip etmesini bilen ahlâk âşıkları, ahlâklılığın iradesine sahiptirler. Onlar, ölmesini bilen insanlardır. Bu büyük ferdlerin ahlâk iradesi, cemiyette her zaman halkın ahlâkı istemeyen, hem de çok kere ahlâk kıyafetine bürünerek ahlâkı çiğneyen istek ve iradesiyle çarpışır. Büyük ruhlar ve veliler, halkın ruhunu karanlıklarda boğan gafletleriyle çarpışıyor ve halkın iradesi olmak istiyorlar. Halk, güneşi görmeyen gözlerin körlüğüyle onlara karşı koyuyor. Da-ima sahnenin iç tarafında, ahlâk kahramanlarıyla halkın boğuşması vardır. Musa ve İsa Peygamberlerden sonra Peygamberimiz de, arasında yaşadığı halk kütlesiyle mücadele etmediler mi? Hattab'ın oğlu Ömer de halk hançeriyle katledilmişti. Hallac'ı, kendisine dua ettiği halk işkencelerle öldürdü. Gandi'nin ve Kennedy'nin katilleri de halkın içinden çıktılar. (*İnsan*, 53)

"Sonsuzluğa işaret eden dehalar çok ise de Kur'an'ı Kerim onlara ihtiyaç göstermeyecek derecede sır ve hikmetler deryasıdır" diyen Topçu'nun bu görüşleri, onun fikir hayatının cihanşumûl görünümü hakkında da bilgi vermektedir.

Mevlâna'nın şahsiyetinde, Şarkın büyük hakimi Sadi ile Batı romantizminin zirvesi sayılan Goethe'yi birleşmiş buluyoruz. (*Mevlâna*, 10)

Bizi kendimizden geçirmek için Mikel-Angelo'nun bir mermerini göstermek veya Beethoven'ın bir senfonisini dinletmek yeterdi. Hatta, İskender'in bir muharebesini anlatmak da buna kafidir. Lakin tarihi Çin'in Tao dininde ruhla tabiatı kucaklaştıran ahlâk ideali, Spinoza'nın kemâl ahlâkı ile Kant'ın ödev anlayışı, Pascal'ın merhameti ile Bergson'un sezgisi içinde barınan ve Peygamberin vahyinden fıskıran ilahi dava, Kur'an'ın kullara ulaştırdığı rah-

met bizi öylesine kendimize getiricidir ki biz bin bir vecd ile, şevk ile kavuştuğumuz bu vuslatta kendimizi fersah, fersah geçiriyor, sonsuzluğun, bizim ulaşabildiğimiz son durağı olan selamet menziline sevinçle murada eriyoruz. Âlemde ahlâktan daha güzel, daha gerçek bir şey yoktur. (*İnsan*, 49)

Mevlâna ve Tasavvuf adlı eserinin ilk cümleleri de konumuzla ilgilidir:

Büyük mezarların üstünde büyük vatanlar vardır. Büyük ölüleri olmayan milletler ebedi olamazlar. Üzerinde büyük ruhların sevildiği topraklarda ebedî hayat ağacı yeşeriyor, gerçek hayat, gerçek saadet tadılıyor. Onlarsız yeryüzünde yetim yaşıyoruz. Yaşadığımız bu yeryüzünde toprağın ruhu yoksa bizde de hayat olamıyor. Büyük ruhu vatan toprağına karıştıranlar, milletleri ebedi yapan mezarlarda ebediyetle kucak kucağı yatanlar, peygamberler, veliler, hakimler, filozoflar, ahlâkçılar ve sanatkarlardır. Anadolu toprağının, altında bize bin yıllık maziden emanet olan büyük mezarlar ebedi olan ruhlarını bizim varlığımıza karıştırdıkça, ruhlarımıza düşman olan sefillerin zehirli tesirleri bizi imha edemez. Gerçek büyüklerimizin mezarında ebedilik bayrağı dalgalanıyor. Bizi yaşatan ve ebedi kılan kervanın başında Mevlâna-ları, Yunusları görüyoruz. (*Mevlâna*, 9)

5. Tarikat

Nurettin Topçu, "Tarik yoluyla irşat ruhlar çevrilmiş bir heykelciliktir" (*Maarif*, 60) dedikten sonra şöyle devam ediyor: "Dini hayatın tarikatlerle ve şeriata bağlanmak suretiyle ulaşılan gayesi; bizimkini geçen ve bizim kuvvetimizle asla ölçülemez olan bu kuvvete iştirak (Participation)dır. Onunla ruhumuzun sonsuz kuvvet kazanma iştiağıdır. Onunla benliğimizin bütünleşmesidir. Hayal olan varlığımızdan geçip gerçek olan varlığa bağlanma aşkıdır. Mutlak ihtiyacıdır. Kendisine bağlandığımız bu varlık Allah'tır. Tarikatlarda rabitanın mânası işte bu sonsuz varlıkla huzur haline bizi ulaştırmaktır" (*Ahlâk*, 191).

Tarikatları çökerten sebepler olarak da sahtekar mürşitler, dolandırıcı şeyhler, (*İnsan*, 23) başta alevilik ve dünyevî hazlarla dolu olan âdâb-erkan silsilelerini görmüştür (*Maarif*, 53). "Alevilik, İslâmî dekor ve İslâmî klişeler içinde barınan Zerdüş dininin felsefesi, Bektaşilik ise şaman dininin felsefesidir" (*Maarif*, 80).

Bugünkü Mevlevilikle de Mevlâna'nın anlaşılamayacağı kanaatinde olan Topçu, tarikat eğitiminde güzel sanatların, özellikle musikin rolü üzerinde ısrarla durmuştur.

Topçu tasavvufî düşüncelerini ortaya koyarken herhangi bir tarikatı değil genel tasavvufî neşveyi anlatır. Tâhirü'l-Mevlevî'nin Mesnevî şerhine yazdığı takrizde Allah yolunun yolcusu için üçlü bir tasnifi özetler: Hazırlık, Vecd-İstiğrak, Huzur. Bu gönül yolculuğunu şöyle özetliyor:

Ruh dünyasında tam mânâsıyla bir atletizm denebilecek olan bu sıçrayış, gelişigüzel yapılan bir hamle ile olmuyor: Onun adabı, erkânı, usulü vardır. Tasavvufun, insan olan varlığımızdan çıkarıp Allah'a yaklaştıran, bazılarının tabiri ile Allah'la birleştiren hareketleri, üç safhadan geçmek suretiyle yapılmaktadır.

1. Birincisi hazırlık safhasıdır: Bu, tasavvufun riyazat ve feragat evresidir. Allah yolcusu, bu hazırlanmada terk veya inkar basamaklarını atlayacaktır. Kendinde dünya yükü diye ne varsa hepsini birer birer ve şuurlu bir teslimiyetle terk edecektir. Terk hali, onun ruhunda önce bir istek, bir iştihak, bir irade halinde parlar. İlk riyazetlerle işe başlayan derviş, bu yolun bitiminde sonsuzluğun teması ile karşılaşır. Manzara yok, şekil ve sûret yok. Lakin deruni bir ihtişam, manzara imiş gibi etrafa yayılan bir mâna, dünyamızı karartıda bırakan içsel bir aydınlık, bütünün fertlerine ayrılmaz muhteşem ve sarsıcı ifadesi, ruh atletini kendinden geçirir. Onda inkar sevgisi başlar; dünya yükünü inkar sevgisi.

Bu aşkın ilk hamlesi, servetten ve devletten geçme şevki ile kanatlanacaktır. Bu inkar zor olmaz. Bilakis dervişte bir neşvedir. Mal ile mevkî hırslarını ve bu varlıkların ağır yükünü, kirlerden temizlenir gibi kendinden atar, uzaklaştırır. Artık Allah yolculuğuna çıkanın geri dönmesi yoktur. Bu yolda ilerledikçe güçlük artar, şevk de beraber çoğalır. Temaşa edilen mâna âlemi, basamak basamak ilerledikçe, daha genişler, enginleşir, sonsuzlaşır, sarhoş edici olur.

Derviş olgunlaştıkça, daha çetin inkarlar, evvelkini takip eder. İkinci basamakta evladdan ve irşaddan geçme hali gerçekleşir. Evladdan geçme bir gönül yakısıdır, irşaddan geçme ise akıl yakısı. Onları yaralarına yapıştırır çeker, koparır. Böylelikle şifa bulur. Evlad, Allah'ındır. İrşad ise, bütün kibirlerin hammalı olan zavallı aklın herzeleri. Bütün âlem, bütün akıl, bütün hikmet, dervişin bağrında parlayan aşk güneşinde, ateşe düşen bir kar damlası gibi eriyecektir. Şevkindeki lezzet hiçbir şeyde bulunmaz. Lezzet, hikmete değişir. Tasavvuf, hikmet değildir; ilahi hazdır. Onun yanında, felsefe ile beraber bütün ilimler ve bütün kaideler hakikatin posası hükmündedirler. İster tatlı ister acı, hepsi de değersizdir. Derviş bunlara itibar etmez.

Mevlâna evini, ailesini bir zaman ihmal etmiş bundan ne çıkar! Terk libasını o çoktan giyinmiş ve benimsemiştir. Aşkın ummanında aklın irşadı da lüzumsuz bir külfet sayılır. Sadece aşkın bir nevi tortusu, dumanı veya ondan fışkıran bir alev kalır ki, o da dışarıya çıkınca volkan ateşi gibi donup kalmaktadır: Bu şiirdir, neydir, sema'dır, her çeşit ifadedir. Aşkın kendisi değildir. Belki de ona yabancı bir unsurdur; zira donmuş ve dünyevî hüviyet kazanmıştır. Bu basamakta duran dervişin gözünde evladın, çamurun içine atılan altından, ilmin de, sahte bir mankeni andıran şöhretle, devletten farkı kalmamıştır.

Terk yolculuğu burada da nihayetlenmez. İlim denen kendi içindeki bulanık

"Düa, rüyaların en gerçeğidir. Hicranda kalanları kavuşturur. Ruhları Allah'la tanıştı-
rır. Varlığı aslına yaklaştırır."

ve tatsız suyu bir batağa boşalttıktan sonra, hayallerle, hatıralardan sıyrıl-
maya başlayacaktır. Derviş, kendi ruh dünyasını dolduran yüzlerce hayali
benliğinde bulacaktır veya onları kendinde eritip yok edecektir. Onları unu-
tacak, değerlerini inkar edecek, şuurunda bu çokluk resminin mütemadiyen
raksetmesini böylece önleyecektir. Onda, bizim dünyamıza karşı bir nevi ya-
bancılık, hatırlama, iradesini yok edici, sanki yeniden bir doğuş hali peydah
olacaktır. Bu içsel doğuş, bir nevi istiğfardır; tövbe ile temizlenmedir.

Daha sonra, duygulardan temizlenme kendini gösterir. Bu hal, bir nevi
mahiyet değiştirmedir. Derviş dini denemenin bu basamağında, bizim çok ve
rengarenk duygularımıza yabancılaşır. Dünyamızı dolduran bunca duygu ve-
rici hadiselerin karşısında duygusuz kalır; adeta kaskatı bir varlık kesilir. Bi-
zim sevindiğimize sevinmez; bizi yakan acılarla yanmaz olur. Onu, bizim
duygularımızın terennümcüsü zannederek şairler arasına koymak gaflettir,
anlayışsızlıktır. Tasavvuf, sanat değildir. Hazreti Mevlâna'yı ve Yunus Emre'yi
şairlerindeki ahenkte arayanlar, kabuğu öz zannedenlerdir.

Nihayet iradede sıyrılma, duygusuzluk bölgesine varan dervîşi varlık
kâbusundan kurtarır, selamet denizine sürükler. Burada benlik gayyâya gö-
mülür, ölümle dirim bir olur. Bedene bağlılık iradesi de kalmaz. İstekler sahi-
bine iade edilir.

Bu zirveye tırmanan dervîş, zaferi kazanmıştır. Çile bitmiş, kulun işi ta-
mam olmuştur. Terk mıntıkasının bu zirvesinde uçmak için, hidayetden başka
bir şey olmayan, kanat beklenir.

2. Terk bölgesi sonuna kadar böylece aşıldıktan sonra, tasavvufun ikinci
safhası olan vecd, istiğrak başlar. Bu safhada, varlığa ait bütün vehimlerle çî-
lelerden, söylediğimiz sıra ile birer birer boşalan ruha; hakikat dolacaktır. Bo-
şalmadıkça dolma yok. Dünyasından boşalmayan kaba, ukba dolmuyor.
Dünya heveslerinden ve varlık vehimlerinden tamamiyle sıyrılan bu kab ve
kalıp, ancak böylelikle tam mânâsı ile Allah'ın emrine girebilir. Taşıdığı safra-
yı bütün bütün atan varlık, dünyevî muvazenelerden halas olarak bir baş

dönmesine tutulur. Vecd, ruhta baş dönmesi halini andırır. Vecd denen bu baş dönmesi, ruhu mutlak âlemine yükseltir; onunla birleştirir. Bu birleşme iki kürenin çarpışması gibi bir sarsıntı ile başlar. Ulûhiyetle temasa geçen ruh, tahammülû güç olan sonsuz bir zevkin kucağında sarhoş olur. Burada ebedilik ve sonsuzluk mekansız bir an içinde gerçekleşir. İstiğrak denilen aşırı vecd hali, dervişin miracıdır. İçerisinde büyük huzura doğru yükselişin hissedildiği bu hal fırtınalıdır, kendinden tam geçme halidir. Varlığın büsbütün ortadan kalkarak, sadece hazzın kaldığı haldir. Onda, Allah'la temas hazzı dile gelir. Temasın şiddetli olduğu anlar dervişe "Enelhak" dedirtir. Bu anın sarhoşluğunu bütün hayatlarına yayararak vecd zevkini aklın anahtarı yapanlar, bu düsturu hakikat diye kabul ettiler. Damla, denizden kendisini nasıl ayırsın?

3. Ancak dinî deneme vecd ile de bitmiyor. Vecd, kendi kendinin gayesi değildir. O sadece gayeye götüren geçittir. Onun gayesi, huzura ulaştırmaktır. Tasavvufun üçüncü ve son merhalesi, huzur safhasıdır. Vecd ve istiğrak kemal haline geldi mi; derviş huzur denizine yükseliyor: varlığı, mutlak huzur kaplıyor.

Vecd içinde başlayan fırtınanın feryatları ile terennümleri, huzurda tam sükuna kavuşur. Zira huzur, şiddetli fırtınayı takip eden ruhtaki tam ve mutlak sükundur. Huzurda fırtına durur, aşk devam eder. Ancak damarlara siner. Feryad iken hayat olur gerçeğin teması ile yaşanması birleşir. Ruh bütün eşyaya ve varlıklara dağılır; hepsi ile birden birleşir. Engel olan çokluk ortadan kalkar. Murad olan vuslat hasıl olur. Vecdden huzura geçmekle, aşkı ihzar eden vecdin yok olduğu zannedilmesin. Bazı anlarda yaşanan vecd, huzur halinde dervişin varlığında eriyerek hayatının bütün anlarına ve varlığının bütün zerrelere yayılmıştır. Feryad ve sarhoşluk yerine, varlığın dilinden anlayan ve varlıkla hembezm olan bir ahenk meydana gelmiştir. Huzur halinde vecd, dervişin varlığından taşarak, bütün varlıkları işba etmiştir; sonra da her şeyden aynı ahenkle taşmaktadır. Huzur, doyulmayan bir sevdadır. Göze muhtaç olmadan görmedir; uzuvlardan müstağni bir yaşayıştır. Huzur, Allah'ın huzurudur. Onda varlıkları ve manzaraları anlatmak, dışarıdan imkansızdır. O, içsel keşifler yapma halidir; büyük dost ile sohbet halidir. Onda, varlığına esir insanın hiç bilmediği lutûflar, âlemler ve muradlar saklıdır. Bu hale ulaşan dervişin iradesi ve dilekleri bizimkinden büsbütün başka olur. Onda bizimkinden başka mahiyette olan dilek ve hayat, bir ve aynı şeydir. Gerçekle teması birbirinden ayrılmaz.

Devamlı hasret olan vecd ile, nihâî vuslat hâli yaşatan huzur, acaba birbirinin zıddı haller midir? Görünüşte öyle olmakla beraber, hakikatte vecd ile huzur, birbirine zıd ve aykırı davranışlar değildir. Tasavvufun gayesi olan huzura vecd yolu ile ulaşmak zaruridir. Ancak, huzura ulaştıktan sonra, dervişte vecd yok olmuyor. Aynı huzur mertebesinin, hayatının her anında bozulmadan, zayıflamadan devamı mümkün olmadığına göre, derviş huzura yükselmek için her defasında vecdin kanatlarını açmaya muhtaç oluyor. Vecd, onu

tekrar huzura yükseltiyor. Huzur zamanla gevşeyince, yine vecdin kuvvetiyle havalanmak zorundadır. Şu halde, vecd ile huzur mütemadiyen birbirlerini kovalıyorlar. Ancak, bazılarında vecdin şiddetine nisbetle huzur zayıftır. Bazılarında ise vecdin şiddetinden ziyade, huzurun enginliğine şahit oluyoruz. Yunus Emre ile Mevlâna gibi vecd ve istiğrâkın en taşkın kahramanları, bize en kuvvetli feryadlarını ulaştırmış, olanlardır. Bunlarda dile gelen Allah sevgisi, şiir halinde bize nüfuz edecek yolu bulmuştur. Mutasavvıfların vecd derecesini, terennümleri ile ölçerek az çok bilmekteyiz. Ancak, huzur mertebelerini bilmemize imkan yok. O mahrem mıntıkaya, yabancı nüfuz edemediği gibi, iki dosttan başkası, onda olup bitenleri bilemez. Tasavvufu bir cevize benzetirler. Dıştaki soyulup atılan acı kabuklar, hazırlık devresinin riyazetleri ile feragatleridir. İçteki katı kabuk vecdi düşündürür. Asıl meyve olan huzur, en içte barınan cevizin kendisidir. Bu kabukları kırıp attıktan sonra meyveyi yiyebilenler, bahtiyarlardır.

Bir başka yazısında ise Sevgili'ye ulaşan yolları iki başlık altında toplamaktadır. Tabiat sevgisi ve musiki. Bu yollarla hafifleyen gönüle artık hizmet ve hakikat aşkı sunulacaktır.

Varlıktan başka bir şey olmayan ve hem de varlıkta gizlenen bu Sultanın şehrine iki yoldan gidiliyor: Bir yol tabiatın sevgisidir. Ufak bir yük, tabiatın olan her şey bizi O'na götürüyor. Tabiatı hakkıyla sevmek, O'na teslim olmaktır. Biz toprağı toprak diye güneşi güneş diye sevmekle yanıyoruz. Hakikatte toprak toprağın örtüsü güneş güneşin perdesidir.

Bu örtüyü kaldırmak ve bu perdeyi sıyırmak için toprağa secde etmek, güneşe vurulmak lazım geliyor. Biz toprağa topuğumuzla dokunuyoruz ve güneşte derimizi kavuruyoruz. Onlardan ayrılınca da unutuyoruz. Birçokları tabiatı severler, ancak sevgilerini tamamlamaktan korkarlar. Onda hidayete kadar gitmeğe cesaretleri yoktur. Eğer gidebilselerdi, bütün tabiat varlıklarının arkasında gülümseyen sonsuzluğun yüzünü görürlerdi. Sonu olan varlıkların hayaline hiç benzemeyen bu yüz, dağların, denizlerin ve ağaçlarla çiçeklerin bize sundukları sevgilinin güzel yüzüdür. Tabiatla çirkin olan hiç bir şey yoktur. Ve onda her parça bütünden farksızdır. Gülümseyen bir çiçekle yalvaran bir dal gibi, yüksek dağlar veya içerisinde semaî halinde yıldızların ürperdiği gökyüzü hepsi aynı ilâhi bakışla bizi karşılamaktadır. Küçük bir bahçede veya engin bir denizde bizi karşılayan aynı kurtarıcı bakıştır. Akif'in vecde ulaştığı devrinde:

“Gel ey bir tanecik Gaib, gel ey bir tanecik Mevcut” diye yalvardığı sevgilinin, tabiatın aynasında görülen yüzü, sessiz, sözsüz ve hareketsiz bir bakışdır. Şekillerde görünür, şeklini saklar; renklere bürünür, rengini gizler; birdir çoklukta barınır. O, ancak çok olan esyadan çokluk vehmi uzaklaşınca kendini gösterir. Güneşin parladığı yerde şuuru kamaştırır. Hâl olur, tanıyan insanı tanıdığı varlıkla birleştirir.

Bu Sultan'ın şehrine girerken, tabiatın vecdine yakalanan insanda meydana gelen değişmeler, hiç bir irşadın yapamayacağı şeylerdir. Tabiat vecdine tutulan insanda meydana gelen ilk hal, ruhunun üstüne çöken hayat kabusundan kurtularak mutlak hürriyetine kavuşmasıdır. Bu mutlak hürriyet insanı hırslarla hasetlerden ve dünyaya bağlı isteklerden bir anda sıyrıp kurtarır. İştahları anlaşılmaz ve gülünç yapar, hiddetle korkulardan selamete çıkarır. Gururlarla arzular sizi kemiriyor mu? Dağlarda dolaşın. Hırsların işkenesiyle kıvranan hasta mısınız? Bir ağacın altına sığının. Yaşamak korkuları sizi adım adım kovalıyorsa akan bir suyun başucuna bağdaş kurun. Tabiatın yaptığı tedaviyi ne hekim, ne hâkim, ne de hiç bir dost eli yapamaz. Tabiatın mucizesinden habersiz yaşayanlar sabahtan akşama kadar ot ve saman taşıdıkları halde aklıktan ölen öküzlere benzerler. Tabiatı kaçıp da birer kireç ocağını andıran büyük şehirlere kapanan şaşkınların vay haline! Onlar cennetten kaçan sersem varlıklardır" (*Hareket*, 1973, sy: 90)

Tabiatla gizlenen insan yüzünü görmeyen gözler kördür. Tabiatla konuşmasını bilmeyen insan ruhu dilsizdir. Gözü ve gönlü olanlar ne halde olsalar bile tabiat onlarla sözleşir; her nerede olsalar onlar tabiatla konuşurlar ve onunla halleşirler.

Dost arayan gönüller, onu bir insan varlığında bulmasalar bile tabiatla bulurlar: Hicrandaki ruhun bir ağacın altına sığınması ve karşı-yamaçta bulunan bir ağaçla sözleşmesi hicranını vuslat yapıyor. Dağların ardındaki dost sanki karşısındadır. Bir dere kenarındaki su sohbeti, yüzlerce insana çevrilen hasbıhalden çok zengin ve çok daha değerlidir; çünkü onda bir kalble konuşulur ve o kalbe derinlerdeki bütün sırlar açılır acılar anlatılır. Hem de ondan şifa umulur; onunla yaralar tedavi edilir. Suyun çiçeklerde koku, gökyüzünde renk, tende hayat olmadan önce varlığının en büyük hikmeti yaraları tedavi etmesidir. Ruhtaki derin yaralar Kur'an'da sesle tedavi edildiği gibi tabiatla su ile tedavi edilirler.

Güneşe gelince, her bakışı yeni bir aşka başlangıç olan dost yüzü, tabiatdaki bütün dostlukların ezelden beri soğumayan kaynağıdır. Akan sular ve ağaçlar, denizler ve dağlar hayran hayran onu seyrederler. Çağlayanlar o nurdan sevgiliye hıçkırırlar. Rüzgarlar onun için inlerler. Yatağında için için ağlayan derelerin kalbinde onun aşkı parlamaktadır. Başakları çiğlerle yüklü bir bahar tarlasında güneşin hülyası dalgalanır. Güneşsiz bir dünyada acaba aşk olur muydu? Tabiatı Tanrı'ya tırmanmak, hakikat yolculuğunun son çabasıdır. Çünkü tabiat, dostların dostu olan Büyük Dost'a, Allah'a ulaşmak için hilkate dayalı bir merdivendir; her tarafına insan denen leşlerden pis kokular ve zehirleyici buğular saçılan cemiyet hayatından kurtulup da tek kurtarıcı Dost'a, kavuşmak için geçilmesi zorunlu olan geçittir. Bu geçiş aşıldıktan sonra ruh Allah sohbetine kavuşur; o artık her yerde Allah'la beraberdir. Bu geçidi geçmedikten sonra dünya denen viranede kalbine dost arayan biçareler boşuna yoruluyor. Ömür boyunca dost peşinde koşan zavallılar dost

bulmasalar da onu arama zevkini tattılar. Her sabah doğan güneş onları, "kalk, dostunu ara" diye selamlarken gönüllere bol ümitlerden bahşış dağıtıyor. Hayatın mânasını hakkıyla bilenler onu bol kazanma ve hoş vakit geçirme vehimlerinde telef etmezler; belki dost arama yolunda bir cihad devri sayarlar. Aranılan dost ya bir insan yüzünde gülümser ya da insanı tabiatın cezbelişi yapar. Miraçta açılan kapı belki sonunda ona da açılacak. Ümidimiz, Miracın Davetçisi olan o Büyük Dostun sohbetine kavuşmak olunca dünyamız da değerli olacak, bu sefil âlemde dost arama çabalarımız boşa gitmeyecektir. İşte o zaman, dünya güzelmış, çünkü o Büyük Dost güzel diyebileceğiz. (*Hareket*, 1972. S. 78)

Biricik Sultan'ın şehrine götüren ikinci yol mûsikidir. Mûsiki, varlıkların, aklın perdesi arkasında gizlenen, kendini göstermeyen Sultanının sesidir. O hiçbir zaman çözülmeyen ilâhî şifredir. Biz o dilin unsurlarını yanyana getiriyoruz, mânayı yaratan biz değiliz, odur. Tabiatla göründü, seslenmedi. Mûsikide sesleniyor, görünmüyor. Beni benden alıyor, âleme teslim ediyor. Sonra da getirip âlemi bana bağışlıyor, beni bütün âlemle dolduruyor, beni âlemde büyük yapmanın zevkiyle kendimden geçiriyor, ilâhi hazla bayıltıyor. Bir taraftan mûsikinin temel unsuru olan melodi yani içsel ahenk, ruhun derinliklerinden çıkarak bütün âleme yayılıyor. Öbür taraftan varlığın eşyada dolaşan büyük sırrını ifşa ediyor. Varlıkla ben, iki sır, onda birleşiyoruz. Sanki karşımızda bir kalın perdenin arkasında gizlenen ezeli sevgili feryad ediyor. "Ben buradayım, diyor her yerde aradığınız benim!"

Mûsiki de tabiat gibi temizleyicidir. Onda kinler ve hasetler dayanamaz, erirler. Menfaatlerle şöretler soytarılar gibi sırtır, küçük düşerler. Ümitsiz kederse ondan çok uzaklardadır. Tabiat gibi o da aşkımızın kaynağıdır. Mûsiki ümitlerin de kaynağıdır. Sonsuzluğa inandırır. O hem de hakikatlerin yaratıcısıdır. Bir roman veya felsefe eseri melodinin herhangi bir safhasından çıkartılır. Samimi bir eser ortaya koymadan önce mûsiki dinlemelidir. Dostluk andlaşması mûsiki ile bestelenmeli, okullarda derse ve meclislerde oturuma mûsiki ile başlamalıdır. Çünkü, o aşkımızın ifadesi ve samimiyetimizin mürşididir.

Hayatın bunca vehimleri arasında benliğini yitiren insan tabiatın kucağında ve mûsikide kendini buluyor. Öz, asıl bunların içindekidir. Ancak bunların ikisi birlikte bulunmuyorlar. Bulunsalardı, o Mutlak Varlığın huzurunda dayanılmazdı. Musa, Allah'la konuşuyor, fakat görmüyordu. Onu görmek istedi, bu temasaya dayanamadı. Tabiat, bütün ruhu sarınca mûsikiyi susturur, mûsiki söz alınca tabiatı siler ve unutturur. Bunlar kıskanç iki silah gibidirler, birbirini istemezler. Yanyana gelemeyen iki sevdalıdır bunlar. Halbuki bir olan Mutlak Varlığın iki türlü görünüşüdürler. Bunlara dost olanlar, âlemi idare eden kanunların perdesini yırtan bir takım sırlara mahrem olurlar. Onlardan haber alır, müjdelenirler. Mutlak Varlığın kendilerini koruduğunu hissederler. Zaman zaman onu can gözü ile bütünde görür, mânada tanırırlar. Ses-

siz, sözsüz ve hareketsiz münasebet ruhu sarınca, Varlıkla benliğin birleşmesi tamam olmuş, insan kendini bulmuş demektir. Hadiste söylendiği gibi: "Kendini bilen Rabbini bilir" hakikatı, çevrik şekliyle de doğrudur: "Rabbini bilen kendini bilir. (*Hareket*, 1973, S. 90) Musiki ile temizlenip hafifleyen ruha hizmet zevki aşılmalıdır. Esasen musiki bu sevgiye hazırlar. Gence karşılıksız, menfaatsiz, şöhret vaadi bulunmayan ve mesuliyeti olan görevler yüklenmelidir. Devletten, halktan toplumdaki yardımlardan yardım almayan, devlet kapısına götürmeyen ve hiç bir zaman ikbale de yükseltmeyecek olan cemiyetler kurulmalıdır. Dergâh misali dernekler açılmalıdır. Onlarla halka hizmet sevgisi yegâne karşılık, tek muvaffakiyet ve tek gaye olmalıdır. Ruhun iffeti hizmeti ile ölçülür.

Sonra hakikat aşısına sıra gelir. Teknik gayesinden sıyrılmış il il yolculuğu, hakikata hakikat olduğu için bağlanma sevdası, gençliğin ruhunda âlemi fethetmek müktesid kuvvettir.. Rönesanstan asrımıza kadar Avrupalının ruhunu göklere yükselten harika, Doğunun hala benimseyemediği ilim zihniyeti ise, ancak ruhlarda bu aşığı vermeye müktesid olan ve önceden ahlâkî hazırlık isteyen hakikat imanından doğma bir cevherdir. Bir nevi bilgi ile sevginin karışımıdır. Varlık sevgisinin zeka âlemindeki fetihleridir. Batının ilim tarihi karıştırılacak olursa onda hakikata adanmış ve hakikat uğrunda harcanmış yüz binlerce ömür görülür. (*Kültür*, 93)

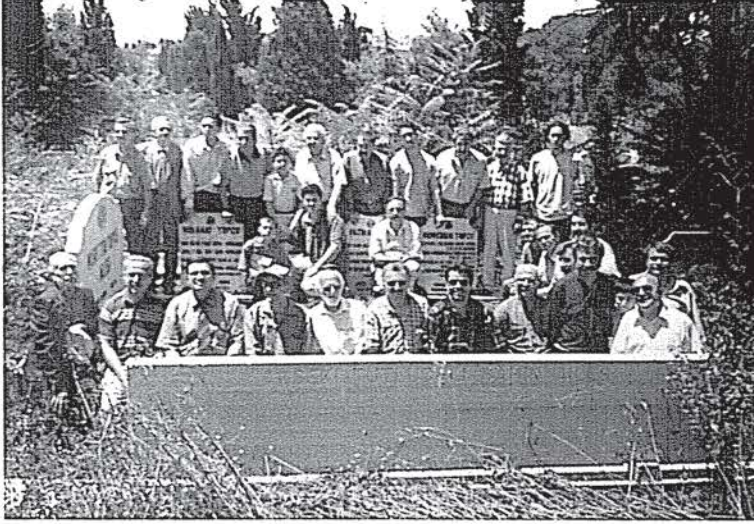
6. Melâmet

Kınayanın kınamasından korkmamak anlamına gelen Melâmetiye kısaca, tasavvufu kıskacında alıp yok etmek isteyen şekilci gösterişe karşı verilen azimli ve kararlı bir mücahedenin adıdır. Onda gösteri, benlik, şöhret izi taşıyan her şey yasak, gizlilik, hasbîlik, ihlas ve mutevazilik esastır. Topçu'nun eserlerinde melâmetiye kelimesine pek rastlanmaz. Fakat, onun bizzat hayatı ile idealindeki tasavvufî hayatın melâmetiye ile çok yakın bir ilgisi vardır. Onun bu kelimeyi kullanmayışı tefessüh etmiş Melâmetiye ile karıştırılma korkusuna bağlanabilir. Nurettin Topçu'nun konu ile ilgili düşüncelerini şöyle özetlemek mümkündür:

"Dinde kaideler ve ahkam, aşkın kaynağından fıskırmış olduğu halde, aşkı anlamadan doğrudan doğruya kaidelere bağlanmak taassub denilen körlüğe götürür" (*İnsan*, 16). O'na göre tarikatları çürüten sebeplerden biri de âdâb-erkân silsilesidir (*Maarif*, 53).

Hakikate göre değil de kalabalıkların isteğine göre konuşmak, onlardan işaret beklemek bizi Allah'tan ayıran bir husustur. Kaideler, kalabalık ve alkış tutanları baştan sona yok edici kuvvetlerdir. Mabeddeki merasimler, alışkanlık, olmuş taşkınlıklar ve hislere hitab eden sağırlaştırıcı silahlar dinî hayatın dışında kalırlar. (*Maarif*, 36)

"Kalabalığın toplandığı kulislere senin ne işin var" diye soran Topçu, adını

Bir 10 Temmuz
günü.

"Büyük mezarla-
rın üstünde
büyük vatanlar
vardır. Büyük
ölümleri olmayan
milletler ebedi
olamazlar."

çok tekrarlayan gönüllerde bile Allah'ın kaybolduğunu söylemektedir (*Hareket*, Mart, 1973. S. 87). O'na göre üç türlü davranış kaba ve sahtedir: Kendini belli eden sanat, nümayişçi ahlâk, kendine güvenen dindarlık (*Varolmak*, 93). "Herkes kendine tapılmasını istiyor, zaferin heykeli olmak istiyor" diyor ve soruyor Topçu:

"İslâm'ın bütün ruhundan sıyrılarak sade kabuk kaidelerden ibaret kaldığı bu diyara kim İslâm diyarı diyebilir" (*Hareket*, 1971. S. 61-62). Beklediği neslin temel özelliklerini ise şöyle sıralıyor:

Yarınki Türkiye'yi, işte bu yaşama zevkini bırakıp yaşatma, aşkına gönül veren sabırlı ve azimli lakin gösterişsiz ve nümayişsiz çalışan ruh cephesinin maden işçileri kuracaktır. (*Yarın*, 33)

Tasavvuf İslâmın ruhunu yaşattığı halde, kaideciler onun sesini boğdular" diyor ve devam ediyor: "O zaman ruhsuz kalan şekillere başvurulur, içi boş güzel sözler, parlak şekiller, süslü kıyafetler itibar kazanır. (*İrade*, 38)

İbadetlerini sayıp ölçerek yaparlar karşılığını da tartarak alırlar, her miras olduğundan çok cennet mirasına haristirler. Gönülleri perişan eder de hırkayı muhafazaya çalışırlar. (*Mevlâna*, 17-18)

Onlar ibadet diye istedikleri kadar beden hareketi yapsınlar, sayısız Hac etsinler, secde onlardan tiksindir Kabe onlardan kaçır. (*İnsan*, 62)

Bütün bu İnsanlar ahlâk adına başkalarını itham etme kuvvetini, bizzat kendilerini bilmeyişlerinden alıyorlar. Kendilerini bilselerdi, ithamları nefislerine çevrilir, onları yetiştirecek azab ile ızdırabın mayası olurdu. (*İnsan*, 52)

İlk dinî hareketlerin kaynağının, Peygamberin ruhundan kaynakayan aşk oldu-

ğuna işaret ettikten sonra "Dinin en yüksek bir irade olduğunu, bilmeyenler cami kapılarına serilmiş türlü dilencilerin arasından ibadete koşsunlar ve tesbihlerinin sayısını mürşide ehemmiyetle soradursunlar" (*İrade*, 27) demektedir.

Melâmetiyenin esaslarından olan bir hususu da şöyle özetliyor:

İç dünyalarını başka insanlardan gizlemek, onlar için varlığın çetin müdafası gibidir. Bütün kuvvetleriyle kendilerini saklamaya çalışır iç varlıklarını daima kalın bir örtünün altında gizlerler. Başkaları tarafından anlaşılacak onlarca harap olmaktır. Çürütülmektir, yok edilmektir. Başka insanlardan ihtirasla korudukları benliklerini asıl sahibi olan Allah'a teslim etmek, büyük Yalnız'a sığınmak için yalvarış onların büyük zafer ümitleridir. (*Hareket*)

7. Ahlâk

O'na göre ahlâk İslâm dininin özü esası ve bizzat kendisidir. Ahlâkı dinden veya dinî ahlâktan ayrı görmek isteyenleri, insanın iç dünyasını yine kendinden ayırmak isteyenlere benzetir (*İnsan*, 53). İslâm ahlâkı sabır, şükür, af gibi birçok esası ihtiva etmekle birlikte, onu üç esasta toplamak mümkündür; hörmet, merhamet, hizmet (*İnsan*, 68).

Esasen ahlâk birdir. Ve dinle insanlığa sunulmuştur. İslâm dininde kemaline ulaşmıştır. Felsefe tarihi içinde birçok ahlâk sistemleri ortaya konulmuştur. Lakin İslâm dininin insanlığa ilahi hediyesi olan ahlâk yeryüzünde hiç bir şekilde eşi gösterilemeyecek büyüklüktedir. (*İnsan*, 69)

Bizi ancak ebediyetin mutlu yolcusu yapacak İslâm ahlâkının esasını ararsak, onu mutlak varlığa aşk ile yönelişte buluruz. Mutlak varlıktan bütün eşyaya ve kâinata sıçrayan aşkımız, her sahada sevgi oluyor. İşte bu sevgi dünyayı cennet yapmaya ve hayatı değerli kılmaya kafidir. Her varlığa çevrilen sevginin bize ulaştırdığı hal, hörmet durumudur: Ahlâk yapımızın ilk ve temel mayası hörmettir. Hiç bir zaman tehlike ile tehdit ve garaz mânasına anlaşılmaması lâzım gelen ve İslâm'da her hikmetin başı olan Allah korkusu, yukarıdaki tahlilde tanıtmaya çalıştığımız, tam ve gerçek hörmetten başka bir şey değildir. Allah'a yaklaştıran ibadet ise, hörmetimizin ifadesi ve bizzat kendi kendimize tasdik ettirilmesi suretiyle bizde arttırılmasıdır, bunun için tertiplenmiş hareketlerdir. Dinin esası hörmet olduğu gibi, ahlâkımızın da temel duygusu odur. Milliyetçiliğimizin esasını da hörmet teşkil etmelidir. Önce hep birbirimize hörmetle işe başlayacağız. Birliğe ulaştıracak yol, hörmet yoludur: İlme hörmet, ecdada hörmet, bütün samimi isteklere hörmet. Başkalarına hörmet tanımayan sömürgeci barbar Batı milliyetçiliği hiç bir zaman bir ahlâk davası olamamıştır. Bizi düşman pençelerinden kurtaracak kuvvet, düşmanların affı ile lûtfu değil, hep birbirimize karşı yaşatacağımız hörmet iradesi olacaktır.

Evvelâ Kur'an'a hörmet edilmelidir. Kur'an, kendisinin ancak lafzını ko-

yun gibi gözlerini yumarak dinlemekten hoşlananların heveslendikleri her yerde, saygılı saygısız her vesileyle, boş vakitleri dolduran bir eğlencelik halinde, ses güzelliği için okunarak ibtizale uğratılmamalı veya esnafı tarafından baremli ücretler karşılığında satılmamalıdır. Kutsal Kitabın ruhu ve mânası üzerinde durmak asıl ibadettir. Ama bir dükkana veya bir daireye, hatta bir kahveye girip çıkıldığı gibi camiye de öylece girip çıkan bir cemaatta hörmet mi aranır? Bizzat ibadette, ezanda ve duada bütün hörmeti kahredici sesler, mabedi çınlatırken, Allah'ın huzuruna hörmet mi kalır? Mabetteki hörmet, Allah evinin yapısında bulunduğu gibi sesledir, bakıştadır, duruştur, sonunda kalbe siner. Böylece namaz en muhteşem ve muhterem hörmet talimidir. Bir ferdi, Bir olan Allah'ın huzuruna yükselten hörmet mirasıdır.

Allah'ın en büyük nimeti aklın meyvası olan ilme hörmet edilmelidir. İnsan aklının erişemediği en yüksek zirve olan asrımızın ilmi, frenk ilmi veya kafir ilmi diye inkar edilmemelidir. Allah'ı da, Kur'an'ı da, zekaları bu ilimle kuvvetlendirip bilemek suretiyle daha iyi anlayacağımız kabul edilmelidir. Akli inkar edip, geçmiş asırların düşünüşlerini mütemadiyen tekrarlayıp hatırlatarak hakikat diye kabul ettirmek, bizzat hakikate karşı işlenen zulümdür ki, ona taassup diyorlar. Eşref-i mahlûkat olan insana hörmet edilmelidir. Kendi inancımıza sahip olmıyanları cehenneme göndermek, Allah'ın kendi kulları hakkında bizim azap fermanı çıkarmamız gibi bir saygısızlıktır. Her an Allah'ın huzurunda olduğunu bilenler için kulun kulu, günahkârın günahkârı ithamı kadar gülünç şey olamaz. Müslüman olarak büyük küçük, kadın erkek, fakir zengin hep birbirimize karşı hörmet borçluyuz. Kendi hörmetimiz, yine kendimizin ruh kuvveti ile iman derecesini gösterir. Hörmetin en yüksek basamağında aşk bulunuyor. Aşk, hörmetin vecd halinde yaşanmasıdır. (*İnsan*, 60) O'na göre hörmetin en mükemmel tavır ve talimi namazdır.

Topçu'ya göre, bu konuda da din adamları örnek olacak, büyüğe, küçüğe, fakire ve en değersiz bilinen yaratıklara bile hürmet etmeyi, bizzat kendi hareketleri ile göstereceklerdir. "Onların davası maddi ve sefil hayatımızla yarışmak ve bu alanda başarı kazanmak değildir: İnsanı Allah'a götürecek yolculukta yaşanan bambaşka bir ruh hayatının örneklerini ortaya koymaktır. Alelâde yaşayış şekillerinde bile büyük ruha sahip insanlar gibi davranmanın, yürümenin, konuşmanın, gülmenin, söz vermenin, alış veriş yapmanın, fedakarlıkların hörmet taşıyan değerli örneklerini onlarda bulmalı idik. Onlar bize karakter örneklerini vermiydiler. Allah'a hürmet yolunda onların Allah'ın en güzel emaneti olan insana hörmet etmeyişleri, kalbi tazyik eden bir çelişmeden başka bir şey değildir. Müslümanın Müslümanı sevmesi ne güzel ve tabii bir hareket ise, Müslüman olmayanları kin ve nefretle karşılaması o kadar çirkin ve mânasızdır. Çünkü evvela onlar da Allah'ın kulları ve en güzel emanetleridir. Bu sebepten hörmete

layıktırlar. Sonra da temiz bir Müslüman kalbinde kin ile nefret barınamaz; âşıkın şehveti inkar ettiği gibi.

Nihayet hayata hürmet etmek lazımdır. Zira bu hayatın gerekçesi olan kader planı da yine Allah'ındır. Büyük kalb sahibi olan Müslümanın, varlığı bu ilahi plan içinde kucaklıyarak sevmesi lazımdır. Mü'minin kalbindeki hürmet bütün varlığa çevrilir. (*İnsan*, 56)

Hürmet, benliğimizden taşarak âleme yayılan bir hal olunca, her şeyin, her varlığın ve özellikle her insan ruhunun nefsimizden ziyade sevilmesi demek olan merhameti doğuruyor. Merhamet, zayıfa, fakire ve sefile acımak değildir. Bunlar küçük ruhların kötürüm merhametidir. O daha ziyade, gururlu, kuvvetli ve devletli olana acıma halinde samimi olarak yaşanır. Bir zulüm karşısında mazlumdaki ziyade zâlimin vicdanına, bir sultanın, saltanatına esir olan ruhuna, haksızlık rejimi olan kapitalist sistemde fakirlerden önce zenginlerin rezil olan ruhuna acımak, gerçek merhamete uygun davranıştır. Ama merhamet, esasında bunların hepsinin üstünde bulunuyor. O âlemdeki sefaletin, büyük bir gözle yüksek bir güneşten seyredilmesi gibidir: Bütün varlıklara külli irade olarak uzanamayışın, bütün sefaletleri kemâle ulaştıramayışın yalvaran azabıdır. Ümitsizlikle beraber barınmaz, ya gayz, ya hased olarak erir. Ümit deryasında ise bitmeyen dua olur. Allah'a uzanır, ibadet olur. Âleme ve insanlara çevrilir, gayret, feragat ve hareket haline girer.

İnsan ruhuna samimi olarak dalabilen merhamet, önceden mutlaka Allah'a uzanarak onun aşkında yeşermiş olandır ve derin bir tahlili yapılacak olursa, her aşkın içinde evrensel ve ilahi olan merhamet bulunur. Aşk içinde eriyen kalb, sanki damla damla merhamet olarak bütün varlıkları sarar, kucaklar. Bizi ahlâk hareketine sürükleyen merhamet olduğu gibi dua, varlıkları ve dilekleri sarıp kucaklayan merhametin, âlemle bir bütün olarak ilahi merhamet huzurunda erimesi, ona teslim olmasıdır. Mesih'in olduğu gibi Peygamberimizin, ümmetin selameti uğrunda sürekli cihad olan hayatları, merhametin usanmak bilmez iktidarının şaheserleri değil midir?

Gören göz için sefalet, her taraftadır. Onu göstermeyen, insanın egoist istekleri ve hiç doymayan hırslarıdır. İçimizdeki ilahi cevher olan merhameti karartan, kin ve hasetlerimizdir. Dıştaki bu diken ve kabuk tabakasını sıyırsanız, âlemi, saf ve samimi yani katıksız ve garazsız temaşanın, merhametle temaşadan ibaret olduğunu göreceksiniz. İnsanın asıl kendine özel olan bilgisi; merhametle taşıyıştan başka bilgi değildir. Pascal, değerleri bakımından ruhları bedenlerden, merhameti ruhlardan ve her şeyden üstün tutmak suretiyle, insanın kendisini sonsuz olarak geçen kendi cevherinin merhamet olduğunu söylüyordu. Bu cevheri kaybeden insan kendini yitirmiştir ve merhametin yok edildiği yerde zulüm ayaklanır. Kendimizi yitirmemiz, kendimize karşı işlenmiş ilk ve en büyük zulümdür. Gerçek ve geniş anlamıyla bize bizden daha zalim birisi yoktur. Cihad edenin en büyük endişesi silahını muhafaza edebilmektir. Onu kaybeder veya tüketirse kendisini yok bilsin. İnsan,

kendi cevheri olan merhameti kaybettikten sonra acaba var mıdır?

Merhamet, kendi ateşini eriten kızgın demir gibi içimizde bir mukaddes azabı yaratıyor. Kendimizden çıkıp başkalarına ve bütün âleme yayılma ihtiyacını duyuyoruz. Bir ihtiyaç tekrarlandıkça bir ihtiras, yenilmez bir ideal halini alıyor. Âlemin kemalsizliğini gidermek ve insanlığın sefaletlerine uzanmak ve deva uzatmak için hatta, varlığımızı bile yetmez bulan bir ilahî görevlenme duyuyoruz. Buna içten gelen mesuliyet duygusu denir. Bu mesuliyet: İhtiras ve hareket haline gelmiş bir merhamet, zekaya sahip ve âleme yaygın, evrensel şuur olmuş bir merhamettir. Mesuliyetsiz ve merhametsiz harekette âlem benim varlığım için vasıttan ibaret olduğu halde, merhamet kaynağından fışkıran mesuliyet hareketinde ben, vasıttan başka bir şey değilim, âlem gayedir. İnsan âlemin hizmetindedir. Nefs öldürülmüş ve geride bırakılmıştır. Nefsin eseri olan zulüm de böylece yok edilmiştir. Halka ve dolayısıyla Hakka hizmetten başka bir şey olmayan mesuliyet hareketi bu adaletten başka şeye ulaştırmaz. Adalet onun esaslı vasfıdır. Merhametle mesuliyetin dışında, kendiliğinden var olan objektif (afâki) adalet, gerçekten adalet sayılmaz, adil insan, merhametli ve mesul insandır. Hakiki adalet, ruhî cevher olan merhametin cemiyet içerisinde eşitlikle yapılan tatbikatıdır. Merhamet ve mesuliyet iradesine sahip insanın adil olmamasına imkan yoktur.

Merhamet, Müslümanın kalbinde hiç sönmeyen ateş gibidir. Müslümanı başka insanlardan ayıran onlardan fazla merhametli oluşudur. Kafirler gibi müfsitler ve münafıklar da merhametsiz olanlardır. İmansızlar merhametsizlerdir. "Allaha karşı vazifelerimi yapıyorum. Elhamdülillah Müslümanım" deyip de kalblerinde ve hareketlerinde merhamet yaşatmayanlar, kendi kavimlerinden, kendi zümrelerinden ve kendi dinlerinden başka kavimlere zümrelere ve dinlere saldırmakla Allah'a yarandıklarını zanneden katı yürekli, İslâmî yükseltmek için kin, kılıç ve şiddet silahlarını kullananlar, Allah yolunun dışında dolaşan gerçek imansızlardır. Asıl sapıklar ve hüsranda kalanlar bunlardır.

Merhamet, insanlığımızın âlemde şahidi olan ve kalb yolu ile bizi Allah'a yakınlaştıran ilahi cevherdir. İnsandan başka varlık merhamet taşıyor. Merhameti bize tanıtmaya yarayan, merhametimizi besleyen, parlatan ibadet, oruç tutmaktır. Oruç, içimizdeki nefis denen canavarı köstekleyerek zapteden ve böylelikle içimizde ilahi unsur olan merhamet meleğinin serbestçe yaşayışını sağlayan disiplindir. Ruh, nefis ile bedene esir olmaktan kurtarır, ona hürriyet sağlar. Oruçlu halde serbest kalan ruhun fetihleri başlar. Ruh, nefis ülkesini aşar, ötesine geçer ve başka ruhlara uzanır. Bütün âleme yayılma sevgisiyle dolar. Böylece yücelir ve güzelleşir. İnsanın dünya ile dolu olduğu halde dünyadan kurtulması kabil değildir.

Orucun bize verdiği ilahi ders, merhamet dersidir. O bizim merhametsizlikle tıkalı bulunan can gözümüzü açar. Merhametsiz insan, âlemi kendinde

görür. Orucun öğrettiği ve bizi içerisinde yaşattığı merhamet âlemi bir ilâhî fezadır ki, onda nice âlemler sema halindedirler. Bugünün Müslümanını vecd haline yükseltecek merhamet mevzuu yok mu? Dünya nimetleriyle dolup taşan talihlilerin uçar gibi yaşadıkları Müslüman beldelerinde talihsizlerle sefillerin ahı bizle yerlerde sürünüyor. Zengin, fakirin esir gibi çalışması ile sonsuz sefahat sofraları kurarken, ruhundaki sefalet fakirinkinden daha acıklı ve elemlidir. Batının lüksü ile apartmanlarını tıklım tıklım dolduran ve büyük şehirleri otomobil panayırı haline getiren dinli, dinsiz, hacı, hoca bütün merhamet yoksullarının dolaştığı yollar bu medeniyet aletlerinin cinayet sergisi haline gelmiş. Hocayı Hacca ulaştıran araba kim bilir kaç kulun kaç müminin kanını içmiş cansız bir canavardır. Her ferdin, nefsinin mücahidi kesildiği bu şehirlerde kaza sanki bir gazâdır, medeniyetin insan doğrayan gazâsı. Fert olarak her şeyi yalnız kendisi için isteyen bu haris insan kalabalığında, cemiyyet ve cemaat olarak bir istek ve irade zaferi gözüküyor. Kazanç hırısı – çoktan ihtiyacın sınırlarını aşmış, canavarca bir saldırma yarışı halini almıştır. Çalışanlar açlıktan inlerken, çalışmayanlar tokluktan hırs ve haset kusuyorlar. Çalışmayı zillet sayıp da irat ve mirasla geçinenler, beldeler soyan irade ve şehirler satan mirasa hak dedirten zulümlerine tapıyorlar. Muazzam bir milletin ve bin yıllık bir tarihin çocukları emniyet ve istiklâl ile yaşayabilme bahanesi ile Yahudi-mason uşaklarının himayesine sığınmaktan utanmıyor ve zilletlerine bahane olarak himayeye muhtaç olduklarını ileri sürüyorlar. Hep-sinden daha acıklısı, bütün bunların karşısında din adamının sesi, sözü ve yapacak hiç bir işi olmayışıdır. Onun, kürsülerde kiralayıp para karşılığında bağışmaktan başka mesuliyet davası kalmamış. Merhamet iradesi nedir bilmiyor. Ruhlarımızın en büyük kaybı şudur: Din öğretimi yapılan yerler birer merhamet mektebi olmadılar. O duvarların içerisine aşk yerine iddia girdi: Merhamet ağacı filizlenmedi. Din adamları, Allah kullarının, yirminci asrın mânasız sillesi ile solmuş yüzünü ve gözlerindeki acıyı görmediler. Kul hakkını kurtarma derdine düşmediler. Allah'ın kullarını aşk ve merhametle değil, iddia ve tehditlerle karşıladılar. Allah adına ruhlara zulüm yaptılar. Dindarlık adına vicdanların aydınlığını kararttılar: Bunca masumların ahı dururken büyük sermayenin ve büyük mülkiyetin müdafaasını yapan ruhlarda merhamet ve iman aranır mı? Fakir ile mazluma olduğu gibi, zenginin ruhundaki sefalette ve günahkârın bizzat kendi nefesine karşı zulmedici haline acımasını bilmeyen kimse dindar olamaz.

Din, bir günah-sevap nizamnamesi veya bir sıkı kaideler mecellesi değildir; biz nasıl davransak da gayesine doğru, kah dosdoğru ve selâmetle, kah engellerle karşılaşp onları aşarak, durmadan ilerleyen, ruhî hayattır.

Merhametimiz şer ve zulümle karşılaşınca isyan oluyor. Aşk, varlığına düşman bir yabancı olan nefsin huzurunda eğilmiyor, isyanı doğuruyor. Peygamberimizin henüz Mekke'de başlayan mücadeleleri ve İslâm'da kabul olunan cihad, aşkı ezmeye çalışan nefislere karşı yükseltelen isyandır. Ancak is-

Bursa'da bir okul.

"Hakikat şu ki millet bünyesinde inkılaplar mektepte başlar."

yan, aşk ile merhametimizi ezerek mahkûm edici kuvvetlere karşı olursa ahlâk hareketidir; nefsin şahlanmasına karşı gelmek şartıyla meşru ve insanıdır; sonsuzluk yolunu tıkayan, bütünü yok eden ferdi hırs ve iradelerin karşısına dikildiği ve hepsinde de ilahî merhamet kaynağından hayat aldığı takdirde ahlâkî harekettir. Nefsin arzularından gıdalanırsa şer ve zulüm olur. Ve isyan, ahlâkî vasfını kaybetmemek için, hareketinin her anında ilahî merhamete bağlılığı muhafaza etmelidir. Onunla bağları kopardığı bir an içinde bile zulüm halini alabilir. Bütün büyüklerin ve velilerin, nefislerine ait acıları ve azapları dile getirmeyişleri ferdi ve şahsî olan bu hallerin zulüm kapısını açması korkusundandır.

Merhamet, içtimâî nizam içinde afâkî bir müsterek ölçü haline geldi mi adalet adını alıyor. (*İnsan*, 59-65)

İslâm ahlâkının üçüncü esası hizmettir. Hizmet, ruh olarak nefsinden taşıp başka insanlara yayılmak suretiyle, Allah'ı aramaktır. Her samimi ve menfaatsız hizmet, hareketlerimizle Allah'ın aranmasıdır. Biz dünyanın bunca hevesleri ve meşguliyetleri içinde Allah'ı unutuyoruz. Bizdeki nefis de onun lutfu olduğu halde, nefis ile ona karşı geliyoruz. Zaman zaman da onu reddediyoruz. Hareketlerimizde görülen bu sefalet dünyaya gelişimizin mânasını yok edebilecek kadar hazindir. Bu felaketten bizi kurtaran, selamet ve hakikat yolunu önümüzde açan ilahî lutuf bize bağışlanan hizmet gücüdür. Kullarına hizmetle ancak Allah'a yaranıyor ve kalbimizdeki ümit kapısını onunla açabiliyoruz. Bütün isyan olan halimizden taşan günahlar hizmetle siliniyor, hizmetle af ediyoruz.

Hizmet ahlâkını İslâm'da sembolleştiren müessese, zekattır. Var olmak, Allah'ın hizmetinde olmak demektir. Biz kaderimizin hizmetkâрыız. İlahî

emirden başka bir şey olmayan kaderi olduğu gibi karşılamak, onu kahramanca karşılamaktır. Bu hal miskinlik değil, kahramanlıktır.

Miskin, kaderden sıyrılıp kaçmak isteyendir. Kader perdesinin arkasında esrar âlemi duruyor. Kadere hayran olmasını bilmezsen bu perdeyi kaldıramazsın. Kaderine dost ol ki bu perdenin ucundan tutup kaldırasın, emrini okuyabilen gözler, ancak merhametli kalbin gözleridir. Bütün etrafımız merhamet manzarası ile dopdolu olduğu, bütün insanlardan bize hizmet hitabı yollandığı halde, bizim hala nefsimizle başbaşa kör ve sağır varlıklar halinde yaşadığımız, Allah'la bağlarımızın koparılmış olduğunu gösterir. İmamın, namazı bile Allah hizmeti olarak değil de geçim vesilesi olarak kıldırması, onun Allah'la alış-verişi olmayışındandır. Onların görevi kalbleri kurtarmaktır. Kalbleri aydınlatmak ve değerlendirmektir. Allah sevgisi her varlıkla temasında hissedecek insanların din dünyası, bugünkü İslâm âleminden bambaşka olacaktı.

Merhamet varlıklara çevrilen hareket halini alınca hizmet oluyor. Hizmet, insanın ölüme kadar tükenmeyen benliğinden ibaret kandili, çevresini aydınlatmak için yakmasıdır. Ve buna onun kendinin ihtiyacı vardır. Kendisinin bütüne bağlı bir bölüm, belki bütünden kopmuş bir parça olduğunu bilen ruhlar için o, bir kurtuluş yolu, her an yenilenen selamet müjdesidir. Bu halin farkında olmayanlar için de bir tedavi ve neşve kaynağıdır. Hizmetimiz, varlığımıza sarılı yumak gibidir, o açıldıkça biz mesafe aldığımızı hisseder ve hafifleriz. Hizmet, varlığımıza bizim tarafımızdan sunulan minnet bahşisidir.

Bizi daima dolduran, bizden ayrıldıkça bizi azaltmayan tükenmez hazinemizdir Saadetlerimizin sırrı onda saklıdır. Halktan hizmetini esirgeyenler mes'ut olamıyor. İçimizde en mes'ut, en zengin ve en kuvvetli insan, hizmetini hiç kimseden ve hiç bir varlıktan esirgemeyenimizdir. Nefsimize bağlı hesap, ölçü ve menfaat terazisi ile içten pazarlık, istirahat kaygısı ve nefsin esirgeyiş endişesi, hareketlerimizin kontrolü olduğu müddetçe, ne gerçek saadeti yaşayabiliyor, ne de ahlâkın sınırlarından içeriye girebiliyoruz. "Her şeyi kazanmak isteyen hasisliğin her şeyi kaybetmesi gibi varlığını nefesine bağlı emellerle gayelerin mahkûmu yapan insanın, yaşadığı, müddetçe bir kürek mahkûmundan farkı yoktur. Bir Mevlevî semasında görülen, hep kendinden çıkıp yüksekte bir sonsuzluğa kavuşmak isteyen hareketlerin hamlesidir; bu bir yumağın açılarak boşalma ve çözülme hareketi gibidir; kendi varlığından çözülüp ayrılma iştiağıdır. Hizmet halinde insan böyle bir yumağı andırıyor. Pascal'ın, ifadesiyle düşünen bir kâğıt kadar zayıf olan insan, Maurice Blondel'in dediği gibi "hareketlerini okyanusların ötesine kadar uzatabiliyor. "Mazimiz, hareketimizin mazisidir ve hizmetlerimiz nisbetinde aydınlık ve güzeldir. İstikbalimiz, hizmetlerimizle hareketlerimizin istikbali olacaktır. Bugün onların hayalleriyle mes'ut ve ümitli yaşadığımız gibi ölümden sonraki ebediliği kazanacak olan da yine onlardır. İlahî bölgenin fatihleri, hesapsız ve ümitsiz hac yolcuları değil, Allah'ın emaneti olan varlıklara gö-

nüllü hizmet kahramanlarıdır.

Hizmet, aslında bir ilâhî emirdir ve ibadetle aynı yapıdadır. Gerçek hizmetin ne olduğunu merhum Abdülaziz Bekkine'den (öl. 1952) dinleyelim:

"Her şeyde olduğu gibi, Hakka kulluğun da bir şekli ve sureti, bir de ruhu ve mânası vardır. Hakka kulluğun ruhu ve mânası, kendisine layık olan mevkiini teslim ettirebilecek derecede Hakkı tanımaktır ki, buna iman deriz. Şekil ve suretine gelince; o da Hakkın emrine uyarak, kendisi de dâhil olmak üzere bütün halkına hizmet etmekten ibarettir ki, buna da ubûdiyet veya ibadet deriz. Hakikatte Hakkın çehresi bize kendi çehremizden daha yakın ve daha ayandır. Onu biz olanca açıklığı ile göremiyorsak, bunun, bizim görüşümüzün lüzumu kadar aydınlanmadığından ileri geldiğini bilmeli ve kabul etmeliyiz. Ve bu kusurumuzdan meyus da olamayız. Çünkü, Cenabı Hak bu eksiğimizi doldurmak için hizmet ve ibadeti bize vesile etmiştir. Biz hizmet ve ibadetle Hakkın nuruna, hakikat güneşine kavuşabilir ve ona karşı icabeden kulluk ve hizmet borcumuzu da layıkıyla anlamış olabiliriz. Hülâsa, Hakka kulluk için halka hizmet yol olduğu gibi. Hakkı bilen için de halka hizmet borç olmuştur".

Topçu'nun, müşşidi A. Bekkine'den, yaptığı yegâne iktibas bu cümlelerden ibarettir.

"Bu mânada hakkiyle anlaşılan hizmet halinde insan, benliğin tazyik ve tahakkümünden kurtulur. Mecaz! Varlığın zulmüne isyan eden kurtarıcı hürriyetle, hayatın muayyen bir kavrama sığdırılamıyan hudutsuz mâna ve kavramını, kurtarıcı sezginin içinde yakalar ve yaşar. Ahlâkî saadet dedikleri, sınırlı harekette yaşanan sonsuzluğun zevkini tadar. Farkında olalım olmayalım, hepimizin aradığı ruh selameti, ibadetten asla ayrılmıyan hizmetle elde edilen derûnî hazinedir. Müminin bütün hayatı, halka hizmet hayatıdır.

"Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten!"

Yeryüzüne inen ilahî iradeyi gerçekleştirmek için, halka hizmet sevgisinin bizde sevda haline gelmesi lazımdır. (*İnsan*, 56-68)

8. Aşk

*"Akıl fenerdir, aşk ise güneş
Akıl temeli tanıtır ondan öteye gidemez
Akıl bizi aşka teslim eder
Aşk Allah'la birleştirir"*

"Şefimiz aşkımdır, onu kalbimizle alkışlayalım" (*Maarif*, 27) dedikten sonra, aşkın Hristiyanlıkta ve İslâm'da üzerinde en çok durulan bir konu olduğuna

dikkati çekiyor:

"Hristiyanlıkla ruh dünyasının güneşi gibi parlayan ve İslâm'da kemaline ulaşan aşk ise bize Allah'ı tanıtan yetidir. Allah ve Peygamberi onsuz anlamak dinin hakikatlarına onsuz varmak kabil olmadığı gibi, aşk olmadan insan gibi yaşamak da boş bir iddiadır (*İnsan*, 16). Aşk yeryüzüne ilk defa Hristiyan dini sonra da İslâm güneşi getirdi. Oscar Wilde'nin dediği gibi "İsa yeryüzünde aşkların sultanıdır". Kur'an ise sesindeki nağmelere hayran hafız gibi değil de şuurla iman ile okunursa görülür ki baştan aşağı aşk ile doludur. İlim aşkı, adâlet aşkı, ideal aşkı ve iman dediğimiz bütün bu değerlerle temasa geçen ruhları sonsuzluğa götüren selamet aşkı" (*Kültür*, 28).

Gerçek fetihler de aşkın fetihleridir. "Aşkın kendi kuvvetiyle yaptığı fetihler Allah'a yükselmek için vasıtaya muhtaç olmayan kalbin mistik fetihleridir. Bunu da insanlığın sırrına ermiş insanlar yapar, Mevlânalar, Yunuslar, Âkifler yapar. Sinanlar, Gandiler, Avniler yapar" (*Fetih*, 5).

Topçu, bilimi tanıma ve kavramayı beşli bir derecelemeye tâbi tutmakta ve aşk ile tanıyışı zeka, sezgi, ihtiras ve muhametten sonra en üstün tanıma şekli olarak görmektedir (*Mevlâna*, 18-19). Onun "küntü kenz" gerçeğine işaret eden sözleri ise şöyledir:

Âlemin gayesi aşk olsa gerek. Her halde o, kuvvetler basamağının başında ve sonunda bulunan mutlak kuvvetle birleşme ve kucaklaşma halidir. İlk, başta kâinat varlıklarının sonsuz boşluktaki hareketi halinde gözükken mutlak kuvvet, kendi yaratıklarıyla adım adım ilerleyerek sonunda insanda barınan aşk halinde yine kendi kendisine kavuştu. İnsanda madde ile ruh birleşmişken maddeden sıyrılıp kurtulabilen ruh yayından kurtulan ok gibi kaynağı olan mutlak kuvvete koşuyor. Onunla birleşiyor ve gayesine ulaşıyor. Bu birleşmenin adına aşk deniyor.

Aşk, kâinatın hem başlangıcı, hem de gayesidir. Maddede kuvvet halinde gözükken aşk, sonunda maddeyi tanımayan ruha sığındı. Allah, mutlak aşkın kendisidir. Varlığın aslı da O'dur. Allah ve kâinat ikiliği aklın icad ettiği bir hezeyandır. Aşk içinde çokluk yoktur. Çokluk sadece bizim tanıyışımıza ait bir vasıftır. Metafizik, sonunda yerini tasavvufun aşk denemesine bırakacaktır" (*Hareket*, 1971, S. 66).

Hira dağındaki ilk vahyi karşılayan aşk, daha sonra Peygamberin ruhunu miracında ilahî huzura çıkardı. Aşk, konusu olan varlığı kutsallaştırırcasına gözlerimizde yükseltiyor. Sonra da âlemi o büyüklükle dolduruyor, onu bütün âlem yapıyor. Tek varlık o oluyor. Onun karşısında ruhun eğilişi, hörmet halini doğuruyor. İbadet, bu tek varlığın huzurunda yaşadığımız sonsuza hörmet halidir. Onun için de, sonsuza kavuşma, sonsuza karışıp onunla bir olma iradesinin sürekli hayatı barınıyor. Mü'minin her hareketinde bulunması lazım gelen ibadet, onun sonsuza hayranlığı ve onunla bir olmak isteyen iradesine bağlılığıdır. Aşk içinde eşya ve varlıklar yüzünü değiştiriyor; herşey

"Servet, mevki ve elbisenin verdiği şahsiyetler çoğalırken fazilet, sevgi, merhamet ve güzel ahlakın ördüğü şahsiyetler cemiyette yerini diğerine terk ediyor."

güzelleşiyor ve her şeyde bir şey görülüyor. Sonsuz huzurunda hörmet, vecd ile bulunduğu zaman eşya ve varlıklarınki gibi dileklerin çokluğu da ortadan kalkmış ve ruh yükünden kurtulmuştur.

Kemale eren hörmet halinde insan, varlık yükünden sıyrılıp nefsinde hiçliğe kavuşmuş durumda, hakikatte her şey olan bütünün huzurundadır. Bu kendinden geçirici temaşanın adına ibadet derler. İbadet diye adlandırılan bu temaşada, huzurunda bulunduğumuz "vahdet"den başka bir şey yoktur ve olamaz. Onun kemal mertebesine kadar ibadet edenle edilenin ikiliği mevcuttur. Kemal mertebesinde ma'buddan başka bir şey kalmıyor.

Cansızlardan başlayarak bitki ve hayvan basamaklarından geçip insan yapısının aracılığı ile ulûhiyetin eşiğine sıçramayı sağlayan ve aşktan ibaret varlığın gayesine ulaştıran bu evrim böyle bir ruh eğitiminin eseri olmaktadır. Bu iç eğitiminin işi kafatasını yabancılardan boşaltmaktır. Böylelikle düşünce dediğimiz unsur sınırlardan ayrılıyor beyinden ayrılıyor, insanın ferdi yapısından da ayrılıyor. Fert onda ilahi deneyimi yaşıyor. O zaman ilahi semalarda dolaşıyoruz. Orda neler var?

Kafatasının yabancılardan boşaltıldığı bu ilâhî denemede ferdi varlıktan ayrılan ruhun hayatı (mutlak)'a bağlanıyor. Kendimizden ve kâinatımızdan dışarı fırlayıp atıldığımız bu ruhsal fezada müthiş bir kuvvetle dönen mutlak ruha sığınma halinde Mevlâna'nın anlattığı aşkı yaşayanlar var? Bu aşkın dünyası öyle bir dünyadır ki, onda her tarafı sis ve dumanla örtülü bir dağ gizlidir. Hayranlık ve aşk bu sislerle dumanlar ulûhiyet ise dağın kendisidir. Onda aşk Allah'ı gizlemektedir. Ruh aşk halinin mestliğini yaşar, Allah'ı görmez. Sade Allah'ın aşkı içinde baygındır; O'nu bilir. O'ndan şüphe etmez. Zaman zaman sisler delinip de bir tarafından dağın görünüşü, ruh ile Allah'ın doğrudan doğruya temas halidir. O zaman çılgınlaşan ruh, her şeyi O'nda görüyor, yalnız O'nun varlığının şahidi oluyor. O'nda izafilikler ve bedene bağlılıklar ortadan kalkıyor. İnsan başkalarının ve kendinin de esiri olmaktan kurtuluyor. Fani duyguların hepsi buğu halinde eriyip de dağıldıktan sonra tek bir his, tek ve ebedî bir hal varlığı dolduruyor. Bu, aşk halidir. Aşkın içinde varlıktan taşan bütün dualar kabule uğramış, ümitlerin hepsi vücûd kazanıp zamansız ve mekansız bir fezayı doldurmuşlardır sanki. Onun sunduğu lezzet, eşyaya ve hayata bağlanan hislerin hiç birininkine benzemez. Zira onda dualar hep birden kabul olunmuş ve hayat olan ümid, bir varlığın değil, bütünün ümidi olmuştur. Korku ile şüphe silinmiş kendinden başka varlığın engeli ortadan kalkmıştır. Ölüm yok olmuş, yokluk silinmiştir. Varlık ruhtan ibarettir, onun ötesi vehimdir. Aşk ve varlık aynı şeydir.

Bu aşk hali varlığın başlangıcında bulunan kuvvetin, evrimin sonunda, insan ruhunun köprüsünden geçmek suretiyle tekrar kendisine dönüşünde kendi kendisinin farkında olmasıdır. İnsan hayatının değeri ve hikmeti varlığı Allah'a ulaştıran köprüde durmasını bilmektir. Böyle bir ruh taşıyan kafatasıyla kabre koyulmak hünerdir. Eflâtun'un felsefede bulduğu "ölmesini bilmek" sırrı dinin ulaştırdığı hayat hikmetidir.

Aşk ile vahdet halinin beraberlikleri hakkındaki tespitleri de şöyledir:

Aşka gelince, o bizi mutlak kudretin bütününü ile birleştiricidir. Her şeyi unutturup Mutlak kuvvetin deryasına daldıran aşırı iman halidir. Aşk ruhu maddeden, maddeden faydalanmasını bilen teknikten başkalarını sömüren kazançtan ve siyasetten uzaklaştırır, bunlarla ilgisini keser. Cüz'î varlıkları eriterek gözümüzde yok ettiği gibi, zaman ve mekan gibi izafi unsurları da ortadan kaldırır. Onun kemal halinde bütün cüz'î varlıklar, aşktan başka olmayan tek bir şey halinde gözükürler. Gözlerin alelâde görüşü, çok kuvvetli bir ışıqla söndürülen zayıf bir parıltı gibi varlığını kaybeder. Onda gözün gördüğü çokluk kaybolur. Aşkın aydınlığında bir şey yalnız kendisi, yalnız aşk, âlemi doldurur. Aşk halinde görülen âlem tek bir bakıştan ibarettir. Bu dışta gibi dursa da dışsallık tanımayan bir bakıştır. İç ve dış o anda kaybolur. Biz mi ondayız, o mu bizdedir, anlaşılmaz. Ayrılık da, başkalık da yok olur onda.

O bende barınır, onda ben kaybolur. Aşk halinde âlem, ben ve o yoktur; yalnız o vardır; ben de ondayım, âlem de ondadır. Aşk, âlemleri kucaklar. İçerisinde cûz'î varlıkların hepsinin yok olduğu aşk halinde yokluk denen şey yoktur. Varlığın karşıtı olan yokluk onda yok edilmiştir. Sözle terennüm onu örseler. Aşkın ifadesi, olsa olsa bir dua olur; ondan zaman zaman sızan ümidin dile gelmesidir.

Sevgisi olmayan hakikata ulaşamıyor, gerçeği bilmiyor ve tam sevgi gagesine ulaşmış sevgi, sonsuzluğun sevgisidir. Bu sevgi vücuttan geçer bedenden taşar. Fânî varlıktan kaçır. Ruhu derinlerine doğru kazıyarak orada gaye olarak yine kendini arar. Gerçek aşkın sahipleri ne servetin ne şöhretin veya temaşanın ne de ilmin ve sanatın aşıkıdırlar. Gerçek âşıklar, aşkın âşık-larıdır. Aşkın kendi kendisini yakan ateşinde sevenle sevilen isteyenle istenen varlıkla var eden birleşir. Eşya ile temaşa, kâinatla şuur, birle bütün bağdaşır. Düşünce hareketleşir, varlık düşünceleşir. Anlaşılmayan ortadan kalkar, anlatılmayan bir kalır. İlk ve son ilim budur. Millet kültürünün ağacını dikecek ve millet ruhuna hayat getirecek nesiller, inanışla sevgi mabedinin mihrabında önce tövbe etmeli, sonra da inanmayı ve sevmeyi öğrenmelidirler.

Gerçekten aşkın dünyasında sevinç ve keder zaman ve mekan kayıp ve kazanç denen şeyler yoktur. Onda iyi ve kötü uzak ve yakın, gerçek ve yalan karşılıklı duran hüviyetlerinden sıyrılmışlardı. Zaman ve mekan çerçeveleri içinde yaşayan şeylerden hiç biri yoktur ki, aşkın gelişile kaçır kaybolmasın. Onun bizde yok ettiği şeylerin sonuncusu da ölümdür. O, ölümden kurtaran kuvvettir. Aşk, ruhtan ölüm korkusunu ve vehmini sıyırıp attıktan sonra beden cürüyüşüne ne ad verilirse verilsin, aşkın umurunda olmaz. Yalnız ve yalnız aşk içinde hayatın değeri üzerinde ki meş'um şüpheli yok edebiliyoruz. Çünkü aşk içinde hayatın değeri meselesi ortadan kalkmıştır. Bir şüphe aleti olan aklı, aşkın eli ile ortadan kaldırmadan, hayatın şüphesiz ve gerçekten değerli olduğuna inancımız süresiz ve sebatsız kalıyor. Yalnız aşk ruhu, buhranlı fırtınadan çıkarak içimizdeki sonsuzluğa kavuşturuyor; bizde bize musallat olan bunca yabancidan kurtarıp yine bizdeki sonsuzluğa yerleştiriyor, aklın üstünde şüpheli yokedici hikmete teslim ediyor. Aklın bakışıyla "yaşamak için yaşamak" dan öte bir türlü gitmeyen hayatın mânasızlığını, "aşk için yaşamak" gibi karşısız bir yaratıcı sevincin kucağında yok edebiliyor" (*Hareket*, 1972. S. 77, s. 16-18).

Yokluk, elbette aşkı tanımayan günahkârların içerisinde kayboldukları karanlıktır. Onlar zaten gerçekten var olmamışlardı kendileri için bile şüpheli olan birer hayalettirler. Sadece, altına girmeden önce bu toprağın üstünde bir müddet tepindiler, boğuşular, bağıştılar ve sonra aynı toprağın altına düşüp orada eridiler. Onların yaşamamış olduklarına yeryüzünün dağları, ağaçları ve denizleri şahittir. Bu kutsal varlıkların önünde onların ne bir damla gözyaşları ne ızdıraptan bir ibadetleri ne Tanrı'nın diliyle konuşmaları ol-

du. Onlar ne dağa inen nuru gördüler ne ağaçlarla konuştular ne denizleri gözyaşlarıyla doldurdular. Aşkı bilmeyen bu günahkârların yokluktan yine yokluğa geçeceklerinden şüphe mi edilir? Ölüm onlar için hazindir acıklıdır çünkü yokluktan yine yokluğa götürür. Biz insanlar, onların ölümüne ağlarken yine onların yok oluşlarına ağlarız. Âşıkların ölümüne ağlarken asıl kendimize ağlıyoruz; bizi onların hicranında yaşamaya mahkûm eden halimize ağlıyoruz. Onlara için için imreniyoruz belki. Çünkü onlar, aşkın bayrağını hayatla ölümün tam sınırına diktiler. Burası cihad toprağı, ötesi fetih ülkesidir onlara. Bu gazanın destanı bu yanda okunuyor, fetihler asıl ötesindedir. Orada aşk ölümü yenmiştir; ölüm denen perdeyi kaldırmış, onun yerine zafer bayrağını çekmiştir. (*Hareket agy.*)

"Sonsuzun zaferi bu yeryüzünde de kazanılır. Ancak aşkın kılıcıyla o zafere ulaşıyor. Bu zaferin müjdesi ve mükafatı, Rabbin temasıdır. Bir örtüyü kaldırır gibi, bir anda her şeyi ile bütün varlıkları ortadan kaldırıp da kalb gözüne görünen o Rabbin yüzü, kelimeyle anlatılmayan ve beklenmedik anda bize çevrilen o şekilsiz renksiz ve gözsüz bakış, o baha biçilmeyen selamet müjdesi, ah o kurtarıcı sevgili bir daha görünse, bir kere görünse, âlemde elem, şüphe ve ölüm mü kalırdı? Acaba ölüm dedikleri şey varlığı var kılan ilk kuvvetin yani aşkın kaynağına ruhun dönüşü ve onunla bahtiyar birleşmesi olmasın!

Topçu şu soruyu soruyor: Şuur dışı denen içimizdeki karanlık dünyaya aşkı dolduran nedir? Onun büyük hamlesi nereden gelmektedir'? Cevabı şöyle:

Aşk, kâinatın başlangıcında varlığın var olduğu anda gözüküyordu. Varlığı var kılan o idi. Ona kuvvet demistik. İlk kuvvet cansız varlıkların ve sonra canlıların halkalarından geçip de insana gelince insanda kendini tanıdı, şuur oldu. Ancak ilk kuvvet birdi, bölünmez bütündü. Bölüne bölüne bunca varlıkları meydana getirdikten sonra insana geldi. İnsanda ilkin bölümlerin çok olan cüzlerin şuurı oldu. İnsan derya içinde hem de derya olduğu halde damlaları tanıyor. Şüphesiz ki bu hâl sadece bir vehimdir. Mevlâna'nın dediği gibi bir şaşılıktır. Bizi yapan kuvvet, kendini bizden kıskanıyor. Bizi kalın örtülerle örtmüş, gözlerimizin önüne biri bin biri yüzbinler gösteren bir cam geçirmiş, bizi bizden saklayan bir cinnete müptela kılmış; hem de varlığının incecik ışığını yer yer şaşkın ve şaşı şuurumuzun çatlaklarından içeri uzatmaktan çekinmiyor. Renk ve şekil olmuş ses ve koku olmuş mesafe ve manzara olmuş ümit ve emel olmuş, dost ve derya olmuş. Kâh görünmüş kâh kendini gizlemiş. Göründüğü yerde bile kendini gizlemiş. Onun en çok ve en kuvvetli gizlendiği yer, bizim benliğimizin derinliğidir. O herşeyde ve herkestedir. Gizlenmek istediği zaman bizim benliğimize dolar. İçimizde rahatça yatarken bile ona bir şey yapamayız. Ona hükmedecek kuvvet, dünya varlıklarının hiç birisinde yoktur. O mutlak hürriyettir. Şuur dışında bir kez boşalıp

Eğin'in Kırkgözler'inin Toybelen köyünün içindeki manzarası. Kaldığı dede evinin hemen yanbaşımda.

da şuura taşıp yayıldı mı, bizi de kendi gibi gerçek hürriyete kavuşturur. Aşkın bir şeyden korkusu, kimseden pervası yoktur. Raskolnikof, asıl zindanında hür ve mesuttu. Aşkın bizi pençesinde esir eden kuvveti, yine kendi açtığı yolda, başkalarına olağanüstü ve imkansız görünen şeyleri yapmak hususunda sahibine sonsuz hürriyet sağlayıcıdır...

Aşk bir kuştur ki, bir başa konmadıkça aranmaz. "Önceleri ben aşkın arkasından koşuyordum, şimdi o benim peşime düştü" diyen Mevlâna'ya her halde Şems güneşi önceden görünmüştü. Akla göre akılsızlık ne ise, aşkın gözünde akıl da öyledir. Akıl insanları uçsuz bir denizin kenarına kadar götürüyor. Eğer insanda aşk denizine açılacak güç bulunmazsa, aklın onu bıraktığı kıyılarda çarpan fırtına ile helâk olacaktır. Hayat dediğimiz, işte bu kıyıların fırtınasıdır.

Tabiat aşkın anası, güneş sevgilisidir. Tabiat içinde gelişen aşk, ana kucağında uyuyan yavru gibi mahzunlaşıp nazlanıyor. Anasından ayrılıp da bir ruhun kafesine kapanınca şiddet ve isyan oluyor. Sonsuz olan aşk, bir insan varlığına hapsedilince ondan taşmak ve tekrar âleme yayılmak istiyor.

Aşkın gelişi büyük ve ürpertici bir sarsıntı ile olmuyor. Daha önce bütün bir ömür boyunca benliğimizi dolduran isteklerin, hayallerin ve geçici emel-

lerin ağır ve oyalayıcı ipinden, bir safrayı kendinden atar gibi sıyrılmamız, sarsıcı, ürpertici, bazen tahammülü güç acılarla beraber oluyor. Bizde hayat vehmini kendileriyle beraber sürükleyen bu ağırlıklardan kurtulduktan sonra iç dünya boş ve şeffaf bir fânusa dönüyor. O zaman aşkın gelişi, büyük bir ışık cihanına bir küçük kuşun bir göz kırpmasıyla girişi kadar hafif bir hareketle olmaktadır. Onun aklın ortaya koyduğu bin bir sebeple açıklanamayan varlığı, kâinatın başlangıcında varlığı var kılan ilk kuvveti içimizde bulduğumuz zaman duyduğumuz sevinçtir. Aşk, varlığın kendi kendisini tanıması halidir. (*Hareket*, 1972, S. 77)

Aşk ile tanıyışta eşyayı bölmeyerek, kâinatı bütün halinde ve kendi öz yapısından çıkarılmış, asla yanılmayan bilgi bulunur. İnsanın kendisi de bu bilginin içindedir. Hallac'a Ene'l-Hak dedirten bu mistik sezgi ruhun en derin tabakalarından çıkarılmış olup Allah'a götürücüdür. Asıl insan onda saklıdır. Onu yakalamak iman denen muammanın çözümünü elde etmektir. Sokrat'ın kendini bilmek dediği de budur. (*Hareket*, 1971. S. 67)

Ancak hayatımız bu sefaletler mahşerinden ibaret değildir. Bu çelişmeler mahşeri içinde kıvranan insan denen varlık yok mu? Onun asıl gayesi Allah'a gitmektir. Bu, dağların kabul etmediği emaneti yüklenen insana sunulmuş ilahi imtiyazdır. Bu imtiyazı elde etmenin, bu sefaletler mahşerindeki müthiş imtihanda başarı kazanmanın şartı aşka ulaşabilmektir. Çünkü aşk içinde bu çelişmelerin hepsi birden ortadan kalkıyor. Bu mahşer yeri bir cennet oluyor. Bütün insanlar aşk içinde birleşiyorlar ve kendilerindeki hayvanî unsurdan sıyrılıyorlar. Aşk yolu dinin yoludur ve bütün fani gözüken şeylerin aşkından fani olan varlık vücut, çehre, emeller ve şekiller silinip de yalnız aşk ortada kalınca işte o Allah'ın aşkıdır, varlığın mutlak sevgisidir. Fuzuli onu seziyordu. Yunus anladı ve anlattı. Tabiatın aşkı, insanın aşkı vatanın ve vecdin aşkı ve bütün aşklar bağlandıkları konulardan tastamam ayrılıp da saf ve mutlak olarak ele alınınca önce O, aşkın aşkıdır. Muhammed'in yolunda murada erdikten sonra Allah'ın aşkı olduğu bilinir. Aşkın gerçek sahibi "benden içerü varlığı bilinen Ben"dir. O'nun temasına Tür'daki Musa dayanamadı. Miraç'ta Muhammed murada erdi.

İnsan denen varlıkta, çelişmelerle yüklü sefaletler aşk içinde eriyip kayboluyor. İzafilik mutlakta yok oluyor. Aşk içinde insan, dünyamızın müthiş fırtınasından yine dünyada kurtularak mutlak huzura kavuşuyor. Aşk içinde insan, yaratılışındaki sayısız ve sonsuz sefaletlerinden sıyrılarak, kendinde gizlenen Allah'ı buluyor, kendinde her şeyde, kendindeki esaretten kurtularak varlıkların bütününden ayrılmayan asıl kendini bulmak: Yaratılışımızın hikmeti işte bundadır.

Aşk bir şuur halidir. Ancak bütün şuur halleri kendilerine özel bir düzen içinde tek tek yaşandıkları halde aşk, kalabalık şuur hallerinin toplu halde şura yaptıkları baskındır. Bu baskın şuur dışında, yani yaşarken varlığının farkında olmadığımız derinlerdeki ruh dünyamızdan gelir, onun taşarak şuur

alanını kaplaması halidir. Bendini yıkan bir selin bağları, ovaları ve ormanları doldurması gibi, bizdeki duygularla düşünceler ve kararlar aşkın baskını ile dolar, örtülür ve gözden kaybolurlar. Tereddütler, şüpheler ve korkular da öyle. Onlar da bağ ve bahçelerin dikenlerini çalılarını örten suyun baskını altında yok olurlar. Aşkın seli altında ruhda ne hesap kalır ne menfaat fikri ne de kin. Ölçüler, hesaplar ve planlar aşk tufanında silinen tarla ve bahçe sınırları gibi eriyip giderler: Aşk, nazariye ve tenkidi de tanımaz. O mutlaka hakikattir; bütünü varlığına iman halinde tek taraflı temaşadır; kendini âlemde temaşadır; kendini âlemden ayrı görmeyen. Bir'den başka kemmiyet tanımayan, secde edenle edileni secdede birleştiren ilahi sarhoşluktur. Fuzûlî'nin diliyle:

'Öyle sermestem ki idrak etmezem dünya nedir' sözü aşkın tam ifadesidir. (*Hareket*, 1972, S. 77)

9. Vahdet

Sûfilerin vahdet ve tevhidle ilgili birçok tasnifleri varsa da bunlardan vahdet-i kusûd, vahdet-i şühûd ve vahdet-i vücud şeklindeki üçlü tasnif daha çok yaygınlık kazanmıştır. Onun eserlerinde vahdet-i kusûd kelime olarak geçmese de diğer ikisi geçer.

Vahdet-i kusûd müridin kendi iradesini yok edip Allah'ın iradesinde erimesidir. Artık Allah'ın iradesi onun iradesi, Allah'ın kastettiği onun da kastettiğidir.

"Dinde Allah'a teslim oluş fani iradelerin yerine Allah'ın iradesini istemektir" (*İrade*, 73). Bu vahdet-i kusûdun ta kendisidir.

Vahdet-i şühûd kâinatta Allah'ı müşahede etme halidir. Mürit bu hali yaşadığında Allah'tan başka hiçbir şeyi gözü görmez, gördüğü her şey de O'nu müşahede eder. O'nun tecellilerini görür. "Kâinat ilâhî neşvenin kaynağıdır. İman denen bu güzel muamma ilahî neşvenin bir geçidi bir tecellisidir. Gören gözler yeryüzünde ilahi neşveden başka bir şey görmüyor" (*Varolmak*, 90). Gözyaşlarıyla bakanların Allah'ı her yerde aşikâr gördüğünü söyleyen Topçu (*Varolmak*, 78) Safahat'ın tahkiki ve Âkîf'in derunî hayatı ile ilgili kanaatlerini bize vermektedir. İslâm'da tasavvuf şeklinde gözüken mistiklik dış hayatımızda muayyen hareketler halinde tatbik edilen kaidelerden iç hayatın tecrübelerine geçmiştir. İlahî bir kaynaktan gelerek içimizde yaşanan böyle bir sezgi sayesinde Âkîf, "Gölgeler"deki son şiirlerinde vahdet-i vücud değilse de vahdet-i şühûd mertebesine ulaşmış bulunuyor.

"Mevlâna'nın dünya görüşünü işte bu vahdet-i vücudcu görüşten çıkarıyor. Dünyamız, sonsuzluk ve ebedilik içinde barınan mutlak vücûdun tecelligâhı, bir nevi aynasıdır" ifadesiyle de vahdet-i vücud ile vahdet-i şühûd arasındaki yakınlığa işaret etmektedir (*Mevlâna*, 11).

Tasavvufun vahdet-i vücûd mesleği ibadetle kemal halinde yaşanan birliği,

kâinatın izahına yeter bir prensip olarak tanımasından başka bir şey değildir. Büyük sanatının şahikasıyla imanın kemal devrinde Mehmet Âkif'e 'Gel ey bir danecik Gaib gel ey bir danecik Mevcut' dedirten hal ne ise

Derviş Yunus:

'Yunus sen bir olgil, bir ile bir olgil

Bir olan âşıklar bu sırdan duyarlar' diye söyleten ve Hz. Mevlâna'ya: 'Ben bir damla değilim bütün dünyayım' dedirten de aynı aşkın kemal mertebesine ulaştırdığı ibadet halidir. Bunlar iddia değil, ibadettir (*İnsan*, 55-56). Çünkü varlık birdir (*Varolmak*, 13).

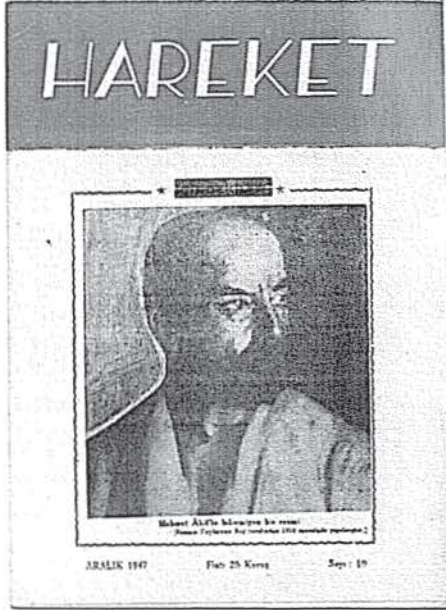
Her şey bir şeyden ibaretken o. Bir şeyi her şey gibi görüyor hepsi hepsi bir şey var. Dünyaya gelip de onu görmeden gidenlere yüzbinlerce esef diyen yazar, vahdet-i vücud ile ilgili kanaatlarını şöyle sıralıyor:

Ferdî hayatımıza ait olanlardan, bizi benliğimizden sıyırma neticesine ulaştırmayanlardan bambaşka mahiyette olan bu ilahi tecrübe, O'nunla bir nevi dostluk doğurucu aşkın (transcendant) tecrübesidir. Belki birçok müelliflerde zaman zaman gözüken bu yaklaşma tecrübesinin en ileri hali, Kur'an'da sembolik lisanla bize sırrı tevdi olunan Miraç hadisesidir. En aşağı basamaklarla bu en yukarı basamak arasında yol alanlar veliler, mutasavvıflar ve Kur'an'da büyük sayı ile anılan Peygamberlerdir. Kullukla ulûhiyetten ibaret olan bu iki uç arasındaki mesafede beşeriyet tarafından yapılan bütün bir ilahî aşk hamlesinin izlerini buluyoruz, burada bütün sırra ermişlerin Allah'ı düşündüren simasını görüyoruz. Vahdet-i vücûduların, ancak mantikî delaleti bakımından küfre götürücü görünen ifadelerinin arkasında, yine Allah'ın onlara lutfu olan aşk içinde beraberlik tecrübesi bu hissî tecrübe, şüphe yok ki hakikattir. Bunlar yalan söylemiyorlar. Ancak, sözlerinde ufak dikkatsizliğin neticesi barınmaktadır. Birden ve çok büyük lutufa, sevince ulaşmışlardır da ondan sarhoşturlar. Fakat tecrübeleri gerçektir ve bu tecrübeyi şeriatı, dinin ruh ve gayesi sanan safdil ve şekilperest şeriatçı asla anlamıyacaktır. İslâmî anlayış, İslâmî telkin. İslâm dinini

XX. asrın kalb ve dimağına sindirme zannediyoruz ki onun böyle sistemli bir anlaşılmasını bütün halinde ele alarak mütefekkirlerin dimağından mektep çocuğunun kalbine kadar bu hakikatlerin sunulmasıyla kabil olacaktır. (*Ahlâk*, 193-194)

Aşkın ulaştırdığı vecd uykusundan uyanan sûfî bakıyor ki ortada ne âşık var ne de aşk, yalnız maşuk var. Seven ölmüş sevilen, yaşıyor. Ruh murada ermiştir. Kendi ebedileşmiş, ulûhiyet varlık halinde gözüken perdeyi üzerinden atmış yalnız O var. Fani olan bütün ruh hezeyanları ortadan kalkmış bir şey, yalnız bir şey var: O. (*Mevlâna*, 19)

Varlık O'na sığınmıştır, O olmasa hiçbir şey olmayacaktı. Hakikat onun

Hayran olduğu insanlardan biri:
Mehmet Akif Ersoy. *Hareket*'in
yetmiş yıl önce çıkan bir nüshası.

"Akif Gölgele'deki son şiirinde
vahdet-i vücudun değilse de
vahdet-i şühûdun mertebesine
ulaşmış bulunuyor."

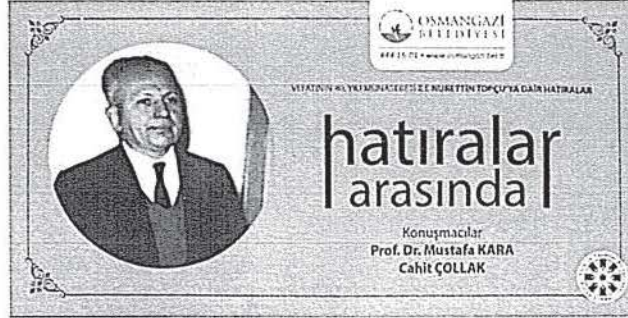
varlığı sayesinde vardır. Allah'tan ibaret gören ve insanı varlıklar arasında mümtaz mevkiine yükselten bu vahdet-i vücûdcu görüş Mevlâna'nın felsefesidir. (*Mevlâna*, 13)

Vahdet-i vücûd ilmin hududu olan üç buuddan ötesini bilmeyenlerin ereceği sır değildir. Nâmütenahiliğin varlığın her zerresinde başladığını farketmeyenler onu anlayamazlar. (*Fetih*, 33)

Tasavvuf tecrübesi bu tecrübeyi yapmayanların anlayışına kapalı bir sahadır. (*Mevlâna*, 23)

Vahdet-i vücûd yaşanan bir haldir. Fikir halinde anlatılmaz, ikna ve ispatı kabil değildir. Karşı tezi olan bir dava da zannedilmemelidir. O, aşkın insanı alıp götürdüğü dünyalarda keşfolunan sırdır. O hali yaşamıyanlara anlatılması kabil olamadığı gibi yaşayanın bu halini red ve inkar etmek de kabil değildir. Aklın şüphesi var, aşkın şüphesi yoktur. Yerin altında defineler saklı, gökler sonsuzluğun kabristanı değil midir. Fani varlığımız gibi aklımız da fani ve acizdir. Vahdet-i vücûd sonsuzluğun sırrını faş eden bir halvet olduğu halde, varsın zahir ulaması onu inkar ve itham etsinler. Onları Mevlâna cevaplandıracaktır. Bakınız ne diyor: Bizim Mesnevimiz Vahdet dükkanıdır. Orada Birden başka ne görürsen o puttur. (*Mevlâna*, 34)

Safahatın ilk altı kitabına nazaran 'Gölgele'de büsbütün yeni olan Din ve Allah anlayışıdır. Yurdundan uzaklaşmak felaketine uğrayan Akif'in ruhuna Allah 1300 sene evvel nur inen çöllerde bir yeni doğuş müjdesi hazırladı. Ancak mutasavvıfların yeryüzünde sayısı az olan gerçek dini anlamışların keşfi-ne mazhar kıldı; onların arasına karıştırdı.

O zamana kadar cami, kubbe, minare ve cemaat diyen Akif orada mistik dini buldu. Cemaatten vecde yükseldi, vecdde temaşaya kavuştu. Âlemdeki Bir'i gördü kendinden geçti. Pascalların, Yunusların, Mevlânaların muradına erdi.

Evvelce Akif'in bir din felsefesi yoktu. Din anlayışı amiyane idi. Tevhidin yolu olarak mescidle minareyi gösteriyordu. Cemaatin ruhundan taşan hissi bir taşkınlığın vecdi içinde Allah'ı aradı.. Gönüllerden çıkarak göklere tırmanan 'Amin' sedalarında İslâm cemaatinin kurtuluş müjdesini duymaya çalıştı. İslâmın azametini gözle görülür, katı bir manzara halinde bir gün fezada gerçekleşecek diye bekledi. Başlangıçların, hakkındakinden ileri olmanın ve kubbelerde çınlayan 'Amin', sedasından ilham alan realist dinciliği 'Hakkın Sesleri'nde Kur'an'ın elfazına sarılarak bir din idealizmi olabildi ve orada durdu. Uzun zaman dinî ruh, sır keşfedilmedi. Nihayet çöl perdeyi kaldırdı. Vahdet-i Şühûd tecelli etti. Cemaat dininden mistik dine geçmeden evvelki vahim hali, ilk tecellinin doğurduğu sarsıntılarla bakınız nasıl reddediliyor.

Nedir mânası mabud olmadıktan sonra, mihrabın, Rükûun, haşyetin, vecdin bütün biçâre esbabın?

Evhamlardan kurtarıcı isyan ile hakikat âlemine gözlerini açış gerçek bir rüyadan uyanışı andırmaktadır: Henüz yâdımdadır bezminde medhûş olduğum demler, Şairin, bu gölgeler âlemindeki çoklukta,

Bana dünyada ne yer kaldı, emin ol ne de yar!

diye feryad ede ede muztarip yaşayan varlığını, içersinde bunaldığı bu çokluk âleminden kurtarıp birliğe kavuşturan mistik felsefe, onun din felsefesi oldu. İdealizmden mistisizme bu geçişin hangi tesadüf ve temasların neticesinde olduğunu bilmiyoruz. Bu hususu her nedense hiç kimse araştırmadı. Ancak "Gölgeler'de yer alan "Gece", "Hicran ve "Secde" şiirleriyle Akif'in yeni Eflatunculuğu, mistisizmi pek iyi kavradığını, Vahdet-i Şühûd'a inandığını görüyoruz. Mistik idealizmin en aşırı şekli olan Tekbencilik (Solipsizm) yani kâinatı benliğinde görme, gerçek âlemi tasavvuruna sığdırma felsefesi bu parçalarda ruhi bir çağlayan halinde ifadesini bulmuştur. Filhakika mistik şair:

Nurettin Topçu'yu anma programında Mustafa Kara, Mustafa B. Efe ve Bursa'da Topçu denince akla gelen ilk isimlerden Cahit Çollak. Seyyid Usul Kültür Merkezi, Bursa 2015.

*Ömürler geçti, sen yoksun gel ey bir danecik mâbud,
Gel ey bir danecik, gaib, gel ey bir danecik mevcud!*

diye Allah'ını bir olan her şeyde aradıktan sonra benliğin gayrından ayıramadığı an, içinde kendi benliğinden ibaret gördüğü kainatı, kendinde göstererek şöyle haykırmaktadır:

Kıyılmaz lâkin, Allahım, bu gaşyolmuş yatan vecde... Bırak 'Hilkat'le olsun varlığım yekpare bir secde!

Sanatkârın kendi yaşayışını adım adım takip eden büyük eserin sonuna, geldik. 'Acaba Akif'in dehasının son eseri ne olabilir' diye düşünmenin yeridir. Bu son eser İslâm ruhunun ta kendisi olan tasavvufun yani kendini sonsuzlukta arama ve sonsuzluğu kendinde bulma denemesidir. (*Akif*, 90-91)

Kurtuluşun yolu, bu kâbus perdesinin sıyrılması ve onun altında gizlenen varlığın kurtulmasıyla açılır. Yunus'un 'Benden içerü' dediği bu varlıktır. Bütün hayatımız boyunca biz onu arıyoruz ve onu aramağa iç hayatımıza inmekle, ruhumuzda derinleşmekle başlıyoruz. Sonunda her şeyde onun varlığı bulunuyor. 'Ene'l-Hakk' diye başlanıyor, 'La mevcûde illa hû' (O'ndan başka varlık yok) diye bitiriliyor. Kendimiz de o varlığın içindeyiz, O'ndan ayrı değiliz.

Öyleyken O'nu arıyoruz, çünkü bölüm bütünden habersizdir.

Biz bu arayış ifadesinden başka mıyız acaba? "Ben" dediğim varlık zerresinde gizlenen bu Allah iradesini Yunus şöyle dile getirmişti:

*Bu vücûdun şehrine her dem giresüm gelür
İçindeki Sultanın yüzün göresüm gelür*

*İşittirem sözünü göremezem yüzünü
Bir dem yüzün görmeğe canım veresüm gelür.*

Mutasavvıfların hakikate ermek dedikleri şey, bu şehre girmek ve Sultanı görmektir. Giren ve gören yok. Ona çok yakınlaşan. Onun sesini duyan. Onun hayalini aynada temaşa edenler var. İşte aşk dedikleri şey, bu perde arkasında sohbetin ve bu örtülü temaşanın yaşattığı haldir. Bu temaşanın yaşattığı hakikat, istedikleri kadar âlimler ondaki şekilleri ve renkleri anlatsınlar, filozof onun cevherini aklın yapısına uydura dursun. O, kelimelerin anlatamayacağı duygusal bir temaşadır, gerçekleşen muradın temaşasıdır. Onda benlik ve eşya bir ve aynı şeydir. (*Hareket*, 1973, S. 90)

Taşralı'dan da bir paragraf aktararak bu kısmı noktalayalım:

– Sen deli misin, dedi, hiç Ondan başka şey olur mu?

Bu ihtarla kendime gelerek bakdım: Sahi, herşey O idi. O...O... Var olan her şeyin O'nda bakan gözleri varmış da ben o ana kadar görmemiştim. Büyük Huzur'da idim.

'Aman Yarabbi!' diye sarsıldım. Bu hitabıma sanki bütün kâinat, bir kelime ile Varlık muhatab oldu: 'söyle!' der gibi doğruldu karşımda, doğruldu her yerde, doğruldu her şeyde. Her şey bir bütün, şuur, şuur, hayır insan da değil, bir büyük şuur, bir namütenahi şuur, bir namütenahi kudret halinde karşımda idi. Onda ruha mahsus olan temaşa ile herşeyi değiştiren Hareket ve her şeyin kendi olan Varlık, bendeki düşünce ile birleşmiştiler; hepsi bir şeydiler. Onda zaman yok, kendinden başka mekan yok; yenilik, eskilik yok; başka yok, benzeyen yok; başlayan, biten yok; sebep yok, akıbet yok; doğan yok, ölen yok; yok yok. Şüphe yok. Ebedi bir doğuşu andıran sevinç içerisinde idim. Öyle bir sevinç dünyada görülmemişti: Sessiz, sarsıntısız, sebepsiz, Varlıklar o anda yaratılıyor gibiydi ve bütün yaratıcılık sevinci benim içime doğmuş da taşıyordu. Bütün sevinç ve bütün varlıklarla beraber yükseldim; lakin mesafe yok. Bir anda herşey, beni varlığında eriten bir büyük manzara oluverdi. Hayretle mestoldum, ama mest olan O; düşündüm, düşünen O; var oldum, var olan O: Ben ne halde idim? Nerede idim? Ben var mıydım? Bunları unuttum. Zira bunların hepsi silinmişti. Tûrdaki Musa ve Miraçtaki Muhammed gibi, bu zamansız ve mekansız âlemde kendimden geçtim. Bir şey vardı, yalnız bir Şey: O. (*Taşralı*, 262)

10. Kurtuluş

Devrimizin kurtarıcılara ve havarilere muhtaç olduğunu söyleyen Topçu, bu kurtuluşun nasıl ve hangi yollar olacağına da eserlerinde temas etmiştir. İnsanlığın yükselişi ne değişme ve inkar yolu ile ne din adına merasimler ve kaideler

سریلمش ، سجده مک ایگلر طورور یرلرده معراجی ؛
سماردن گلیر عمنلرک تهلیل امواجی !
قارا کلقلر ، ایشیقلر ، گولگه لر صوصون که ، اللهم ،
بوتون دنیایی ایگلله تسین بنم سجده م ، بنم آهم .

Mehmet Akif Ersoy'un mısraları
başucunda.

içinde bunaltılmış taassubla oluyor (*İrade*, 7). İnsanın kalbinde ve memleket içersinde ilân edilen mukaddes cihad, bize göre Anadolu çocuğunun vicdaniyle tarihini, içersine gömülmüş bulunduğu çukurdan kurtarabilecek olan yegane çaredir. İslâm'ın ilk asırlarındaki mistik hareketlerin canlandırılması ruhi rönesans yapabilecek bir kuvvettir. Bu kuvvet fertlerde birliğin şuurunu doğuracak cemaatin mesuliyetini üzerine aldıracaktır. Böylelikle pek derin buhranlarla sarsılmış olan bu medeniyetin ve bu bedbaht cemaatin istikbali kurtarılmış olur. Maddi sahada olduğu kadar ruhi sahada da ekonomi ahlâk ve aile sahalarında ferdi, kendi varlığının üstüne yükselten dinin mistik hareketinin sonsuz feyzi ruhlarımızın kurtarıcısı olacaktır. (*İrade*, 78)

Çıkış yolu Mevlâna ile bulunacaktır. Çünkü skolastik düşünce ve bu düşünceyi temsil eden medrese, Mevlâna'yı mağlub edip, medresenin kalbi mahkûm etmekle kapalı ve karanlık putperestliği hayata hâkim kıldı. (*İnsan*, 27)

Yüzyılların katmerlendirdiği bir skolastik düşünüşten sonra, Batı taklitçiliğinin, açtığı hüsrân çukuruna, yuvarlandığımız bir devirde kültürümüzün çıkış noktası Mevlâna olmalıdır. Onda Müslüman Türk dünyasının bütün ruhu gizlidir. Felsefemizle güzel sanatlarımızı bu kaynaktan çıkarabiliriz. (*Mevlâna*, 5)

Mevlâna'nın, "Bu muhteşem insan ve kâinat telakkisi eğer yedi yüzyıldan be-

ri, Anadolu'da dimağ olarak, dimağlarda akisler yaparak felsefî düşünce halinde sistemleştirilip nesillerimize sunulmuş olsaydı, yirminci asırda Anadolu çocuğu yabancı idealler peşinde koşmayacaktı" (*Mevlâna*, 13). "İslâmın uyanış çağı, bilhassa makinanın insan ruhunu boğduğu asrımızda eşyadan ve maddeden ruha yani insana dönüşün sırrını sunacak olan tasavvufun ahlâk dünyamızda zaferi ile açılacaktır" (*İnsan*, 27).

Topçu, Bergson ile ilgili eserini şu cümle ile bitirmiştir:

Ferdî ruhu cemiyetin dar çerçevesinden kurtarıp insanlığın bütününe götüren ve böylelikle insanlık ahlâkının kaynağı olan mistisizm, insan ruhunun deneyleriyle ulaşabildiği bölgelerin bu ileri noktasında bulunuyor. İslâm'da tasavvuf adını alan İslâm'ın özünü, asıl yapısını teşkil eden mistisizm Bergson'a göre hayatın sırrını ve akıbetimizin muammasını da çözmeye kabiliyetlidir" Hoca da bu kanaatteydi.

Son üç asırlık tarih, yıkılışımızın tarihidir. Binanın yer yer yıkılması, parça parça enkazı düşürdükten sonra asrımızda bütün bina çatırdadı ve çöktü. Ruhî yıkım temelde tamamlandı. Buhran bugün bütün müesseselere, gençliğe ve milletin bütün varlığına sirayet etmiş bulunmaktadır. Bugün bu millî felâkete çare bulmak, yeniden kalkınmanın yollarını aramak ve Allah'a götüren yolu tutmak ve aydınlatmak için çalışmak zorundayız. Belki uzun sürecek bir cihada hazırlanıyoruz. İslâmın tarihinde daha önce meydana gelen çöküntülerden cemaati kurtarmak isteyen büyük mesuliyet adamlarının eserlerinden örnek alacağız onların izlerinde yürüyeceğiz. (*İnsan*, 71)

İlim ile dinî çekiştirip çatıştıran şaşkınlar ilimle dinin tabiat kanununda birleştiklerini görmeyen softalardır. Allah'ın kâinatımızdaki elini ve iktidarını tabiat kanununda görmeyen bu kişiler vaktiyle din adamı denen karanlık kafalılar arasında çok olduğu gibi geçen asrın sonundan bu yana da ilim adamı olduklarını söyleyen yobazlar arasında pek bol bulunmaktadır. Birinciler Allah'ı kâinattan ayırmakta, ikinciler kâinatı Allah'tan ayırmakta ve onu anlaşılmaz bir ucube haline koymaktadırlar. (*Hareket*, Şubat. 1972, S. 74)

Bugün İslâmın kurtuluşu; önce onu maddî hayata bağlı ümitler halinde yaşatan sözde din adamlarından kurtarılması, sonra da, ruhlardaki cihadı Peygamberinin dili ile değerlendiren, maddeye bağlı esaret tanımayıp tertemiz ruh hayatını yaşatabilen Allah idealcilerinin hayat sahnesine çıkarılması ile başlayacaktır. (*İnsan*, 73)

Cemiyeti yoğuran ruh, bizim şaşkın isteklerimizin hizmetkârı olmayacak; bize karşı koyarak bizi kurtaracak, biz düşmek istiyoruz; biz zevki takdis ediyoruz; biz kendimizden kaçıyoruz.

Bizi kurtaracak ruh bize Hira dağında bırakılan mukaddes mirasdır. O bize, bin yıllık gaza şehitlerinden rahm ü şefkat ninnileri ulaştırırken, bugün her biri bir türbe olan kılıçların gölgesinde ithamlar, ümitler sunacak. Bize hayat sunacak ruh, ecdat mezarlarından yükselen ruhanî korkuların, cihat meydanlarından yükselen sevdaların, arz üzerinde ilahî gülşenler teşkil eden

düşünceleri dolandıktan sonra, kalbimize dolduracağı iksir olacak.

Bir ümitsizlikten uyuşmuş gönülleri bin şevk ile açacak. Mantıkla ilhamı yan yana yaşatacak. Kalb ile Kur'an'ı birleştirecek. Hayatın süreksiz ve kesiksiz bir ibadet aşkı olduğunu, hareketlerimizin bir iman ve heyecan yarışı olduğunu, asrın soluk benizli, ümitsiz ve inanmaya takatsiz çocuğuna öğretecek. Öğretecek ki ferd olan ve her adımında yeni bir sefaletle susamış yaşayan varlığımız kâinatta bir merkez ise, cemiyet onu çeviren bir dairedir. Bu daire, sonsuzluk denen ve bizimle beraber cemiyeti çepçevre her tarafından kuşatan büyük gerçeğin içinde bulunmaktadır.

Bizi kurtaracak olan ruh, bu sonsuzluğun sevgisine susamış olan ruhdur. O, Sonsuzluğu, sonu olan varlıklara ırca eden değil, fânileri sonsuzluğa yüceltendir. İlhâmdan akla geçiren, ilhamı akla ırca eden değil, akli ilhama yükseltendir, bir ilhâmın huzurunda secdelere kapanarak bin ilham müjdesini elde edendir. Bizi fena içinde fânilikten kurtarıp bekaya kavuşturandır.

Nerede bulacağız onu? Kimden bekleyeceğiz?

Biz onu Mecnun gibi ömürlerdir aradıktan sonra, onu bulduğumuz gün, kalbimizden şu sevinç feryadı kopacak:

Ben seni uzaklarda ararken sen kendi evimde idin! (*Varolmak*, 68)

KISALTMALAR

<i>Ahlâk</i>	<i>Ahlâk Nizamı</i>
<i>Bergson</i>	<i>Bergson</i> , İstanbul 1968.
<i>Devlet</i>	<i>Devlet ve Demokrasi</i> , İstanbul 1969.
<i>Esaslar</i>	<i>Milliyetçiliğimizin Esasları</i> , İstanbul 1978.
<i>Fetih</i>	<i>Büyük Fetih</i> , İstanbul 1962.
<i>İnsan</i>	<i>İslâm ve İnsan</i> , İstanbul 1969.
<i>İrade</i>	<i>İradenin Davası</i> , İstanbul 1974.
<i>Kültür</i>	<i>Kültür ve Medeniyet</i> , İstanbul 1970.
<i>Maarif</i>	<i>Türkiye'nin Maarif Davası</i> , İstanbul 1970.
<i>Âkif</i>	<i>Âkif Mehmet Âkif</i> , İstanbul 1970.
<i>Mevlâna</i>	<i>Mevlâna ve Tasavvuf</i> , İstanbul 1974.
<i>Taşralı</i>	<i>Taşralı</i> , İstanbul 1959.
<i>Varolmak</i>	<i>Varolmak</i> , İstanbul 1965.
<i>Yarın</i>	<i>Yarınki Türkiye</i> , İstanbul 1978. ²

² Dergâh Yayınları Topçu'nun külliyyatını 21 eser halinde yeniden yayınlamıştır. Eser ve fikirleri ile ilgili şu kaynaklara bakılabilir: Mustafa Kök, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*, Muhammed Sarıtaş, *Nurettin Topçu'da Sosyo-pedagojik Yapı*, Ankara 1986, Süleyman Seyfi Öğün, *Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, Hüseyin Karaman, *Nurettin Topçu'da Ahlâk Felsefesi*. Mürşidinin 1952'de vefatı üzerine yazdığı 'Yıldırımın Huzurunda' isimli hikâye *Taşralı*'da vardır. Fırat Molâer ve Mehmet Fatih Birgül son yıllarda güzel çalışmalar ortaya koydular.